

OZSVÁTH SÁNDOR

Por és hamu

OZSVÁTH SÁNDOR

Por és hamu

ACCORDIA KIADÓ

Alapítva: 1998

Budapest, 2014

Mert felelős vagyok minden magyarért!

Előszó

Derűs tárcák. Szerzőjük kedélyes természetéről, bizakodó szemléletéről, életöröméről árulkodóak. Ami a kötet egyharmadát kitevő írások esetében nem is meglepő, hiszen ezek javarésze beillik anekdotának, olyan tréfás történetnek, amely a mesélőt úrfi korába viszi vissza, s ha nem ő volt is a mókák, bolondságok bonyolítója, a csínyek, kunsztok nagymestere, olyan megidéző erővel adja elő őket, mintha maga lett volna. Élvezetes előadásmódja miatt utóbb felvételét kérhetné abba a vasutas társaságba, amelyik pályakezdő tanár korában azzal múlatta az időt, hogy – foglalkozásához híven – hozta, vitte, forgatta a mulatságosnál mulatságosabb történeteket, és ug-ratta egymást. Ma is a jó kedély elevenít fel furfangos figurákat, szeretetre méltó alakokat, legyenek kevésbé ismerősök vagy épp a családjához tartozóak.

Ha az ifjúkor nosztalgiája miatt válnának szinte tapinthatóan hamvassá az anekdotikus írások, magyarázatát kellene keresni akkor annak, hogy mitől derűsek, bizakodóak mégis azok, amelyek tárgyuk, témájuk szerint nagyon is lesújtó, komor tények közlői. Olyan eseteké, eseményeké és példáké, amelyekre rögzítőjük többnyire jártában-keltében bukkant, személyes

tapasztalataival szavatolja tehát hitelességüket. Barangolásainak térképe útikalauzként szolgálhat, pontos helymegjelöléssel. Főleg a történelmi Magyarország elcsatolt területeire, a Partiumba, Erdélybe, Kárpátaljára s a Felvidékre vezet el, hogy az ott élő magyarokról s persze a hazaiakról is – egyik írása címét használva – mint „meglopottak”-ról ejtsen szót. Akiket mostanság, mint Trianon után több ízben, nem a vagyonuktól, tulajdonuktól fosztanak meg, hanem a történelmüktől, nemzeti nagyjaitól, értékeiktől, magukévá emelve Mátyás királyt éppúgy, mint a korondi kerámiát, Pozsony koronázó székhelyét csakúgy, mint a székelyek címerét. A szomszéd hatalmak felelőssége mellett nem tartózkodik szóvá tenni a magunkét sem, bent és kint élő népünkét.

Hogy a derűs hangulatú önéletrajzi ihletésű tárcáknak ugyanaz a szerzőjük, mint a borús számvetésű művelődéstörténeti jellegűeknek, ezt végül is az bizonyítja a legmeggyőzőbben, hogy bizakodás és bizalom járja át mindegyiküket. Az előbbieké a szépre emlékezésből, az utóbbiaké a kimondásból fakad. A költő szellemében: „ki szépen kimondja a rettenetet, azzal föl is oldja”.

Márkus Béla

I.

Damaszkuszi sztráda

Jó negyedszázada szelíd kocogással kezdődött, még az átkosban. Megérezve a Lakitelek felől fúvó új szeleket (egyesekek már Monorierdőnél szagot fogtak!), kis vámszedőink életútján sajátos színeváltozás történt. Az enyhén molett, vörösnnyakkendő-sípszinóros úttörővezető néniből például szorgos templomjáró lett, s immár megigazulva, protestáns felmenői nyomába lépve, rövidesen presbiterré is választotta a hálás gyülekezet. Az egykor keményen ateista igazgató pár év alatt elsőpados, körmeneteken zászlót vivő hívővé szelídült. A világeletemben marxista tanszékeken oktatóból meg rövid úton iskolavezető lett egyik történelmi egyházunknál.

Aztán, a rendszerváltás forgószelében, egyre többen fordultak a damaszkuszi útra, újabb és újabb megigazulók, már a tisztirangú vámszedők közül is. A nagyüzemi párttitkár például (aki háromszor rugaszkodott neki az empiriokriticizmusnak, míg végigartikulálta) mára már – a legutolsó divat szerinti öltözékben és felszereléssel – nyugdíjas napjai nagy részét tenispályán tölti. Hol van már az az idő, mikor nagyot lehetett kaszálni a kárpótlási jegyeken... Vagy a népi demokrácia jóvoltából, azaz a mi pénzünkön, Moszkvában (Harkovban,

Kijevben, Odesszában) kitanított mérnök esete is tanulságos, aki hipp-hopp milliárdos nagytőkésé lett a szép új világban. Ha valami gondja-baja támad azokkal a fránya uniós előírásokkal, fent nevezettek ma is alányúlnak, kisegítik elvtársilag-barátilag, hiszen mint mondják, „a mi kutyánk kölyke”, meg aztán „a könyv – az a kis piros, ami tán most is ott lapul a zsebben – összetart bennünket”!

A még jobban megigazultak, a mindenkori prófétaaspiránso, számos transzfiguráción átesve ismét topon vannak, mint mindig az elmúlt negyedszázadban, és fehér Mercédeszeiken meg Volvóikon száguldanak Damaszkuszuk felé.

Az út szélén ballagó meg csak dűnnyög magában: Jó, jó, Saulus is végigment azon az úton, de ez a mostani... Már akkora, mint egy autósztráda!

2012

II.

Ünneprontók

Már ünnepeinket, lélekemelő napjainkat sem hagyják méltósággal megülni! Legyen az szoborállítás vagy egy emléktábla visszahelyezése, a Magyar Művészeti Akadémia közgyűlése vagy Az ember tragédiájának balett-premiere, egy tolakodóan zajos kisebbség, egy „törpe minoritás” mindenbe belerondít. A frusztrált ügyvéd, a téves önértékelésben szenvedő művész vagy a hahás szabadcsapat csinnadrattás produkcióját aztán felkapja a ballib média, kreált vagy vélt sérelmeit azonnal világgá kürtöli, csámcsog és szörnyülködik rajta a külföld, elsősorban a „művelt nyugat”, majd vezényszóra rászabadítják baráti tankjaikat „diktatúrában vergődő” hazánkra – természetesen a demokrácia szent nevében. Sajtót tájékoztatnak Bécsben, Berlinben, Brüsszelben (persze szigorúan csak objektíven!), s mindig, mindenütt ugyanaz a kéttucatnyi „mértékadó értelmiségi” – Jókai Anna szavaival élve: minden mérték nélkül.

Itthon elég csak félórát szemlézni a világhálót, figyelve a hozzászólásokat, ott is az említettek kicsinyített másai fikázzák kisebb-nagyobb örömeinket, sikereinket, de belerondítanak bánatainkba is – az eurovíziós dalfesztiváltól a Himaláján tör-

tént tragédiáig. Többnyire nevesincs és arcanincs megmondók ócsárolnak reggeltől estig, már-már hivatásszerűen.

A magyar népi (paraszti) kultúrában, a régiségben is voltak ünneprontók. Néprajzosaink a lakodalmi vígasságok alakoskodói között tartják számon őket, akiknek – általában a hosszúra nyúlt vacsora alatt – az volt a dolga, hogy kifigurázzák az egybegyűlteket, rápirítsanak az ifjú párra, kígyót-békát kiabáljanak a háziakra, s munkaköri kötelességük volt mindezen cselekedetükkel jól megnevettetni a násznépet. De ezek a maiak...

A legfrissebb, amin nyelvét köszörüli a fotó-jellenzék, az a dunai árvízvédelem. Hogy sikerült megóvni a Duna-mentét, hogy nem volt emberáldozat, hogy szakszerűen működött a védelmi rendszer, hogy hihetetlen összefogásról és segítségnyújtásról tett tanúbizonyságot az ország – ez számukra mind smafu. S reggeltől estig lankadatlanul csúzliznak kedvenc céltáblájukra, a miniszterelnökre (vagy az a bajuk vele, hogy sapka van rajta, vagy ha nincs, akkor meg az)!

Éppen e szellemesnek szánt szösszeneteket olvasom, amikor a rádióban a Dunakanyar védőinek küzdelmeiről tudósítanak, meg arról, hogy az ottani óvónénik felváltva visznek le egy-egy gyermekcsoportot a partra, hogy ők is segíthessenek, hogy kis lapátjaikkal ők is megtölthessenek legalább egy zsákot.

Fényesedő szemmel, azóta is gyakran gondolok rájuk. Az ünneprontók meg...

2013

III.

Szárnyati Géza

(derűs tisztelgés Weöres Sándor 100. születésnapján)

Weöres Sándor verseivel hatéves koromban találkoztam először. Szüleimtől talán karácsonyra vagy születésnapomra kaptam meg a Bóbitát, annyi azonban bizonyos, hogy akkorra már tudtam olvasni. Azonnal lenyűgözött csengő-bongó rímeivel, sajátos zeneiségével, különleges képi világával. Később is szívesen vettem kézbe, majd „némileg” felnőve, műelemző stúdiumaimnak lett évtizedeken keresztül repertoárdarabja A tündér, a Galagonya, az Altató meg a Száncsengő. Sok-sok különleges, kacagtató élmény fűződik mindegyikhez – ezek közül idézek most kettőt.

Weörest éppen 75. születésnapján köszöntötték a Rádióban, késő este, amolyan baglyoknak való időben. Két beszélgetőtársa méltatta igen magas szakmai felkészültséggel, nagy átéléssel Sándor bátyánk életművét, ki-kikötve egy-egy jelentősebbnek ítélt versénél. Éppen a *Galagonyát* boncolgatták, sajátos rím- és ritmustechnikájával, különleges költői képeivel. Bemutatták kristálytisza szerkezetét, hogy milyen asszociatív íve van, meg hogy éppen az aranymetszés-ponton kulminál,

számszerűen a tizenhat sorból a tizenegyedikben nyugszik meg a ritmus, ott ugyanis az összes szótag hosszú, amivel ráirányítja figyelmünket a lényegre... No, ekkor szólt közbe az ünnepelt: Ugyan kérem, én ezt egy közönséges bakanótára írtam. S mindjárt el is énekelt (közismert kappanhangján) az *Országúton hosszú a jegenyesor, hosszú a jegenyesor hazáig...* dallamára. És még vagy hatot – tette hozzá. Kodály biciniumaira is elkövetett jó pár opust, mint mondta, különösen a *Hej, Vargáné káposztát főz...* dallamát kedvelte (erre született pl. az *Aranyágon ül a sármány* vagy a *Ha vihar jó a magasból*). A magas esztétikának eztán végképp befellegzett.

S hogy félszáz év elteltével is ugyanúgy szeretik a gyermekek verseit, mint mi annak idején, arra számos óvodai-iskolai ünnepség a példa, vagy elegendő csak átfutni a szavalóversenyek nevezési listáját – feltűnően „Weöres-színezetűek”.

Pár éve egy alsó tagozatos óralátogatáson voltam, záró-tanításon, hivatalból. Éppen *A tiindér*-t vették (majd’ mindenki csak Bóbitának mondja, ugyanúgy, mint Petőfi „Talpra, magyar”-ját, holott nem ez a címük!). A gyerekek nagyon szerették, szinte elvarázsolta őket, jobbnál-jobb megjegyzéseket fűztek a költeményhez, a kistanítónéni pedig – figyelembe véve a gyermekek életkori sajátosságait – mélyebb rétegekig is lemerészkedett, népmeséink égigérő fáját megidézve, egészen az ősköltészeti gyökerekig. Igazán élményszerű órának lehettünk részesei! Már minden lehetséges szempontból feldolgozták, közösen és egyénileg is elmondták, szépen ritmizálva. Végezetül megkérdezte a tanítónéni, hogy van-e vala-

mi, ami nem világos még számukra, amit nem értenek. Csak egy kislány jelentkezett, de úgy, hogy majd' kiesett a padból. Minden tetszik neki, mondta, mindent ért, a verset is kívülről fújja, de azt árulja el már végre a tanító néni, hogy ki is az a Szárnyati Géza!?

2013

IV.

A nagymama töltött káposztája

A lólengés olimpiai döntője után, vasárnap még a tiszteletes úr is megemlékezett róla a kistemplomban. Kifelé jövet olyan sokan gratuláltak az aranyéremhez, hogy egy órába is beletelt, míg elindulhattam hazafelé – emlékezik azokra a szívmelegítő napokra Tarcsa Sándorné Bulyáki Róza, Berki Krisztián nagymamája. Nagyecsedén, a Szállás utcán (ami hivatalosan Petőfi, de itt mindenki csak így ismeri), ahogyan errefelé szokás, lócára meg kisszékekre telepedve beszélgetünk az udvaron.

Ünneplik mindenütt őket, az olimpikonokat, nagy fogadás volt, mondják, majd augusztus 20-án lesz az országos köszöntés. De itt, Szatmárban is számon tartanak ám minden híres elszármazottat, s roppant büszkék Berkiné Tarcsa Róza fiára, az olimpiai bajnok tornászra! Krisztián ugyan már Pesten született, de kiskorában még sokszor jött Ecsedre nagyapához, nagymamához, meg rokonokat látni. Ezekről a gyermekkori hetekről – később már csak napokról – kérdezzük a hetvenkilenc éves Róza nénit.

A húga olykor két-három hónapig is itt volt, de Krisztián, a sok edzőtáborozás meg verseny miatt már egyre ritkábban

tudott jönni – kezdi a visszaemlékezést. Hogy milyen kisfiú volt? Nagyon melegszívű, olyan lányos természetű – mondja mosolyogva. Legelső aranyérmét is (még 1994-ben kapta a Serdülő II. Országos Bajnokságon) a nagyapjának adta. Sajnos, a férjem csak 57 évet élt, '95-ben temettük el. Kérdezte is Krisztián, hogy az aranyérmét miért nem tettük mellé a kopsóba. Mikor utoljára itt volt születésnapját köszönteni, nagyapja már súlyos betegen feküdt. Éppen indultak hazafelé, mikor visszahívta a kisfiút, hogy elbúcsúzzon tőle. Mint-ha tudta volna...

Krisztiánt igen korán felfedezték, már négyéves korában felfigyelt rá egy jó szemű edző. Kézen állva járta körül a lakást, meg úgy ment fel a lépcsőn. Minálunk, a Zöldfa utcán is mindig kézen járva ment – szól közbe az eddig sűrűn hallgató keresztapja.

S mennyire örültek az első Európa bajnoki címnek! Debrecenben, mikor befejezte gyakorlatát, csak ennyit mondott: hál' Istennek – emlékezik vissza, nem kis kálomista büszkeséggel a nagymama.

Mivel tudott kedvében járni? Hát a töltött káposztával, mert azt nagyon szerette, az igazi ecsedi töltött káposztát. Most, az olimpia előtt is készített neki, s nyersen vitte el Kókára (ott laknak Krisztiánék), hogy ott majd megfőzi, de a fiú csak nevetett, mert nem ehetett már kedve szerint, hiszen vigyáznia kellett a súlyára. Arra is jó szívvel gondol Róza néni, hogy milyen sok kókai kísérte el, amikor az olimpiára indult.

A rizskochot szerette még nagyon – derül fel újra az arca. Unokatestvérével alig várták, hogy elkészüljön, meettek egy egész zománcos tepsire valót.

Amikor Krisztián szerepel a tévében, az anyja szokott előtte szólni, s a rokonsággal együtt mindig megnézik. Mostanában még beszélni sem tud unokájával, mert állandóan foglalt a telefonja, vagy ki van kapcsolva. Megérti, mert sokan gratulálnak neki, hívják mindenfelé, meg riportokat készítenek vele. Majd, csendesebb időben, egész biztosan meglátogatja nagy-mamáját is.

Töltött káposztával meg rizskochhal fogja várni? Bólint, miközben szorosabbra köti fejkendőjét. S ahogyan errefelé még szokás, egészen a kiskapuig kísér ki bennünket.

2012

V.

Eszti néni meg a rőzse

Gyermekkorában atyánkfia nagyon kedvelt egy szép, színes reprodukciót, ráadásul – ha akarta, ha nem – minden nap be-léütközött tekintete az iskola folyosóján, az osztályból kijövet. Rőzsehordó asszonyt ábrázolt, ki megtévesztésig hasonlított Eszti nénihez, szemközti szomszédjukhoz. Csak később tudta meg, hogy Munkácsy híres képe volt az, mely Paál László Erdei út-ja társaságában (ez az erdei út is hajazott az övékére!) szolgálta futólag a nebulók képzőművészeti nevelését. Eszti néni s a kevésbé tehető utcabeliek, ugyanúgy, mint a képen, még háton hordták haza a rőzsét a közeli erdőszélről, mezőről vagy szőlőből jövet, a férfiak meg szekérderekba dobták a viharban letört nagyobb ágakat – jól égett az a spórban vagy a katlan alatt. Aki így is szorgoskodott, annak télen nem sok gondja volt a fűtenivalóra. Akkoriban a falubeliek nem hagytak kárba veszni semmit: nyáron tallóztak, kora ősszel meg az elhullajtott krumplit, tengerit kapkodták össze a dűlőutak mentén. (Téeszidőkben egy-egy jószívű traktorista „sportosabb kanyarvétellel” még támogatta is e gyűjtőszervezést!)

Rajtuk, s régi dolgokon tűnődik éppen atyánkfia hazafelé menet, miközben vonatablakból szemléli az őszbecsavarodó szat-

mári-nyírségi tájat. Töménytelen tűzrevaló hever a vasút mindkét oldalán, olykor kilométer hosszan látni rőzsésávokat! Úgy négy-öt méter szélességben szakszerűen távolítottak el, vágta ki minden bokrot, kisebb-nagyobb fát, mi akadályozná a közlekedés biztonságát meg a „láthatóságot”. Gondosan összerakott ágcsomók sorjáznak mindenütt, de a tavasz szikasztotta, nyár szárította rőzsének nincs gazdája immár harmadik éve, a kutyának sem kell a hulladék fa, senki sem szállítja el, hogy legalább a nagyját feldarabolja tűzrevalónak. A MÁV-nál meg ilyen kicsire nem adnak...

Hol vannak most azok, akik a tél beálltával oly vehemensen ostromolják majd a polgármesteri hivatalokat egy kis fűtéstámogatásért, szénért vagy fáért – természetesen felvágva s házhoz szállítva? Hol vannak most, kik januárban-februárban majd derékmagasságban vágják-irtják ki szinte mindenütt az országban, a karvastagságú fákat, szaggatják fel a parkok padjainak lécét, tördelik ki a deszkakerítést, hogy legyen mivel fűteni?

Atyánkfia gyors számítást végez: a megtett közel száz kilométeres úton több vagonnyi rőzse, sok jó tűzrevaló hever a vasút mindkét oldalán szorgos-dolgos kezekre várva.

Eszti néni szegény, ha élne, most erősen csóválná a fejét...

2012

VI.

Zászlóbontás, túl a gránicon

Atyánkfia gyermekkorában nagy sportélet volt a faluban. Persze, ezt a korabeli politika is szorgalmazta. Az MHK (Munkára, Harcra Kész) meg a falusi szpartakiádok megmozgatták a népet, s ha kellett, ha nem, mindenkinek illett valamilyen sportot űzni. Eltekintve most a férfiak körében oly népszerű „félkaros súlyemeléstől”, azért a foci vitte a prímet. A helyi aranylábú gyerekek igazai sztárok voltak, mérkőzéseiken kint volt a falu apraja-nagyja. A körorvos meg az öreg tiszteletes, akinek még a párttitkár is előre köszönt, emelve az esemény rangját, ott ült az edző meg a cserejátékosok között a kispadon. Idegenbe is sokan elkísérték őket, a megye távolabbi pontjaira teherautóval, „ide csak, a szomszédba” meg stráfszerkérrel. Menetben azért néhány szőlőkaró mindig került az ülések alá, jó lesz az majd önvédelmi fegyvernek...

Atyánkfia is kint volt minden meccsen, lévén apja, a helyi Traktor SE mindenese, ahogyan akkoriban mondták: intézője. E funkciót betöltőnek tiszteletre méltó, közmegbecsülésnek örvendő személyiségnek kellett lenni, hogy ne csak intézze a csapat hivatalos dolgait, hanem intézkedjen is, ha például a játékosok között nézeteltérés támad vagy a szurkolók viselke-

dése harciasabb a kelleténél. Még a kemény mag, a helyi B-közép is szordínót tett fel, ha meccs közben neheztelését fejezte ki nyelvi leleményeikért.

A csapat rendszerint a „megye egy” tabellájának elején tanyázott, de valami miatt soha sem tudtak magasabb osztályba lépni. Más területen viszont szép sikereket értek el, hol megnyerték a Szabad Föld Kupát, egyenesen a Népstadionban döntözve, hol pedig – az ötvenes évek végén! – nemzetközi mérkőzéseket játszottak a túloldali megye egyik D-ligás csapatával. Természetesen azt is az intéző intézte, felhasználva odaáti ifjúkori kapcsolatait, ehhez megmozgatva bizonyos itteni követségi szálakat is. Az odavágóra – nemzetközi mérkőzés ide vagy oda – a már szokott módon, teherautóval utazott a csapat s néhány törzsszurkoló (intéző úr szokott helyén, a sofőrülkében foglalva helyet). Atyánkfia édesapja, aki civilben tanácsstíkárral meg anyakönyvvezető volt – ennek ellenére mindenki csak jegyzőurazta – gondoskodott nemzeti lobogóról is. Mivel a hivatalos Kádár-címerest nem igazán kedvelte, e célból kölcsönvette az esketéseknél használt, egész asztalt beborító nemzeti színű drapériát. Rászögezték egy jó hosszú rúdra, s feltekerve bedugták a szélső lóca alá.

A határőrök mindkét oldalon megcsodálták e szokatlan s már emelkedett hangulatban lévő különítményt, de mivel a papírok s a pecsétek rendben voltak, békében továbbmehettek. (Apjától később atyánkfia annyiszor hallotta a történeteket, hogy most, évtizedek múlva is szinte filmszerűen peregnek le előtte az események.) Odaát, az első faluban a helybéliek még

csak barátságosan integettek, később a férfiak már levett kálappal köszöntöttek, de odébb, egy színekatolikus sváb faluban az asszonyok már keresztet is vetettek látványuk láttán. Intéző úr el sem tudta képzelni, hogy mi történhetett. Aztán meghallotta a motorzúgást is elnyomó nótaszót: *Horthy Miklós katonája vagyok, legszebb katonája*. Kihajolva az ablakon látja ám, hogy fönt, a fülke fölé magasodva áll a kőkemény, majd' kétméteres centerhalf, Bányász, s a kibontott zászlóval vezényli teli torokkal éneklő csapatát. Mire apja idáig jutott a mesélésben, szeme mindig bepárasodott, mert eszébe jutott szülőfaluja, boldog ifjúkora, meg annak az ősznek felejthetetlen napjai ott, Észak-Erdélyben...

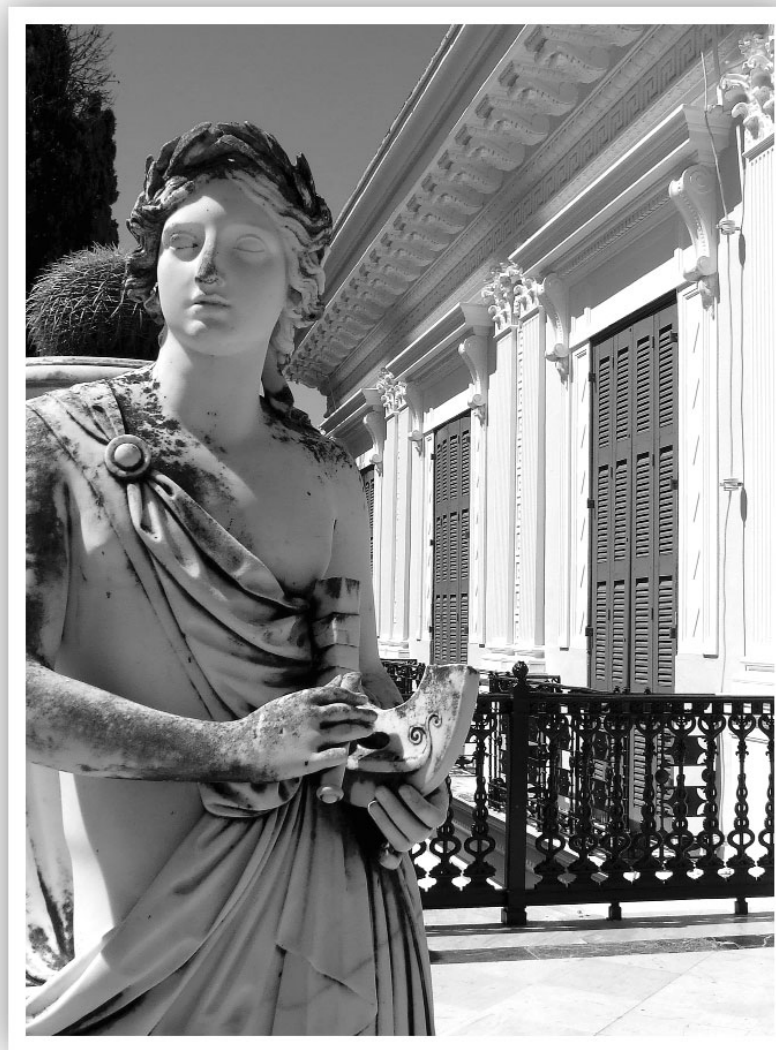
2013

VII.

Ott túl a rácson

A hatvanas években gyakran dúdolta atyámfia a Gül baba című operett híres betétdalát, *ott túl a rácson egy más világ van*, meg hogy *ott túl a rácson van a mennyország*. Persze, ez akkoriban nála a vasfüggönyön túli világot jelentette, melyről csupán hallomásból tudott, meg ha „külföldet” hallgatott a család, s halkán megbeszélték a friss híreket – így csipegetett magának tiltott morzsákat arról a titokzatos, Lajtán túli világról. Idős, még a régi időkből való gimnáziumi tanárai is gyakran meséltek '45 előtti utazásaikról, hogy milyen is volt Münchent, Párizst vagy Rómát látni, sétálni a Szajna-parton, meg fényképezni az Örök Várost. E fotókat aztán irodalom, történelem meg művészettörténet órán episzkóppal ki is vetítették, ezalatt réges-régi bakelitlemezekről 20-as, 30-as évekbeli muzsika szólt, vagy németül, franciául, olaszul szavaltak el egy-egy híres költeményt... Ilyenkor, ha atyámfia behunyta a szemét, szinte érezte a sült gesztenye illatát a Palace Pigalle-on vagy a Tírrén-tenger fuvallatát a genovai kikötőben. Vágyott látni ezt a világot!

Aztán ifjú felnőttként, a hetvenes évek közepén, amint valamivel szabadabb szellők kezdtek fújdogálni, néhány barátjá-

val rögtön bele is vágott. Az útlevélkérelemhez szükséges igazolásokat jó előre összegyűjtötték, az illetékes szervek – miután mindent ellenőriztek s rendben találtak – pár hétre rá már engedélyezték is a kiutazást. Végre nyugati útlevélhez jutottak! Már csak a vízumokat kellett beszerezni, követség-ről-követségre járva, meg a Magyar Nemzeti Bank 70 dolláros valutakeretét némi ügyeskedéssel a duplájára hizlalni, s már mehettek is. Egy Zsigulival meg egy Skodával vágta neki a harminc napra engedélyezett útnak (a kocsikat persze jól megpakolták konzervvel, meg tartós hazaival, hogy erre se költsenek), s mindenféle térképpel meg útikönyvvel felszerelve, nem csekély izgalommal lépték át Hegyeshalomnál a határt. Odaát kiadták a jelszót: Enni és aludni otthon is tudunk! Ennek szellemében aztán napi 17-18 órát utaztak, meg műélveztek, szinte habzsolva mindent arról a „terülj-terülj asztalkám!”-ról, melytől eddig megfosztotta őket a kényszerű, vasfüggöny mögötti lét. Pár nap Ausztriában, pár nap Svájcban (itt atyánkfiát maradásra csábította egy zürichi színházrendező, de hiába), majd kereken húsz nap Itália kék ege alatt! Miután a Lago Maggiore mentén leereszkedtek az olasz csizmára, egészen a Ligur-tengerig szaladtak. A „nagy neki-rugaszkodás” előtt, pihenésképpen eltöltötték itt pár gondtalan napot, Deiva Marinán fürdőzve meg helyi kulináris élvezetekben elmerülve, aztán irány Pisa, Róma, a Vatikán, majd Firenze, San Marino, Ravenna és Velence – hogy csak a nagyobb állomáshelyeket említsük! Szinte rájuk szakadt az ókor, a középkor, a reneszánsz és a barokk összes itáliai csodája, elvarázsolta őket a toszkán táj, világháborús családtörténeteket idézett a Piave völgye, s mindig mindenütt előtolakodott

emlékeikből egy-egy vers vagy dal, no meg a Romeo és Júlia. Velence volt a desszert e lucullusi lakomán...

„Jugón” keresztül, Trieszttől Pulán át Fiuméig körbeutózva az Isztriai félszigetet, Zágráb érintésével a harmincadik napon tértek a haza. Szombat este volt, atyánkfia csak bezuhant az ágyba – végre kipihenheti magát! Délelőtt arra ébredt, hogy már nemcsak csöngetnek, de dörömbölnek is az ajtaján. A munkahelyéről küldtek érte. Harminchét órát aludt egyhúztomban.

2013

VIII.

Lecsó, albérletben

Boldogult úrfikorából kereken tíz esztendőt töltött atyánkfia kollégiumban meg albérletekben. Az ősi debreceni alma mater puritánsága és vasfegyelme rendre, türelemre, bajtársiasságra szoktatta. Bár akkoriban erőst rugdalóztak ellene, idő múltán belátták, hogy minden az ő érdekükben történik – utóbb persze már meg is szépíti az emlékezet azokat az éveket.

Később aztán három albérletet is elkoptatott, szerencsére mindegyikben úri dolga volt. Vékony pénztárcájú lévén, fiatal agrármérnök barátjával közösen vettek ki bútorozott szobát, s így feleződtek a költségeik. Második helyük az alföldi nagyközség – ma már városka – főutcáján volt egy gangosrangos portán, külön bejárattal, mosdóval, az akkor divatos olajkályhával, meg utcára néző nagy ablakkal, ahonnan jól lehetett mozizni a helybéli fehérnépet. A gyermektelen idős házaspár már máskor is kiadta, kezdő tanárok, orvosok, agronómusok laktak náluk hónapokig, olykor évekig, míg aztán vagy gyökeret vertek a településen vagy továbbálltak. A házigazda nyugdíjas erdész volt, kissé mélynövésű, derűs természettel megáldva, természetes felesége meg kitűnő háziasszony,

aki mindenből pénzt tudott csinálni, kertészkedtek meg házi-
szappant főztek, s megbecsült polgárai voltak a településnek.

Az első télen, nagy hideg lévén, bizony jól jött az az olajkály-
ha, mit nemcsak fűtésre használtak. Atyánkfia társa és jóba-
rátja, ki nagy haspárti volt, szeretett főzőcskézni, s mivel az
egyik helyi téesz kertészetében ágazatvezetőként tevékenyke-
dett, mindig „akadt” valamilyen hazamenthető nyersanyag.
Történt, hogy kedvenc üvegházaiiban éppen termőre fordult a
primőr, így aztán naponta-kétnaponta szatyornyai paradicsom-
mal meg paprikával tért haza, s már május elején hatalmas le-
csóvacsorákat csaptak. S hogy némi változatosság is legyen az
étrendben, hol kolbással, hol tojással meg rizzsel gazdagítot-
ták az ételt. Bor is akadt mellé, mert apja menetrend szerint
mindig egy ötliteres szolgálati „lámpással” jött látogatóba.
Mennyei illattal telt meg ilyen esteiken a szoba! De az illat át-
kúszott a ház más helyiségeibe is, s a jó szimatú házigazda –
nem véletlenül volt őkelme kitűnő vadász még aktív korában
– egyszer csak szagot fogott. Mit főznek, fiúk? Olyan jó illat-
tal vannak – nyitott be egyszer hozzájuk. Lecsót, hangzott a
válasz, mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga. Le-
csót, májusban? S mivel ádámcsutkája egyre intenzívebb ér-
deklődést mutatott, bevették hát az öregurat harmadiknak. S
ez így ment máskor is, ha szagot fogott, mindig bejött kér-
dezni valami fontosat. Atyánkfia rendkívül élvezte az újabb és
újabb alkalmi színjátékot, meg a vacsora közbeni színes va-
dász történeteket. Igen ám, de otthon már csak piszkálgatta az
eléje tett ételt, alig evett valamit. Idő telve a házinéni végre
rájött e tartózkodás okaira! Nagyon restellte a dolgot, s on-

nantól kezdve, egyfajta vigaszdíjul, atyámfiáék vasárnapi
ebédvendégei lettek. Mivel a régi vadásztársak jobbnál jobb
alapanyagokkal látták el őket, hol fácánleves nyúl paprikással,
hol meg őzgerinc vadas mártással és knédliivel, hol csupán
egyszerű vaddisznósonka s némi áfonyalekvár került az asztal-
ra ilyenkor. A házinéni, békési tót lány lévén, nagyon értett a
különleges, felvidéki ízeket idéző ételek elkészítéséhez.

Az ünnepi ebéd előtt, hogy megalapozzanak e finomságok-
nak, atyámfiáék még malmoztak egyet – kétcentes pohárkák-
kal, konyak a vodka ellen –, utána pedig jöhetett a kiapadha-
tatlan lámpás. Fejedelmiek voltak ezek a vasárnapok!

Házigazdáék aztán, szépkorba lépve, hazaköltöztek Békésbe,
meghúzódni a rokonságnál, reménykedve, hogy majd csak el-
gondozza őket valamelyik unokahúg.

Atyámfia s jóbarátja meg kereshetett új albérletet.

2013

IX.

Egy mázsa cukor

A vasúti csomópontnak, ahol úrfikorában atyánkfia tanított, legalább száz éve a resti volt egyik legfontosabb közintézménye. Még a Monarchia idejében vívta ki magának ezt az előkelő státuszt. Mivel Pest után először itt álltak meg a gyorsvonatok szemet, fát meg vizet vételezni, az úri utazóközönség addig ráért falatozni valamit, vagy legurítani egy-két korsó sört. A csatlakozásra várók meg akár egy órácskát is eltölthettek a damasztabroszos, virágcsokros asztaloknál. A második nagy háború után egy darabig még tartotta magát e műintézmény, aztán Utasellátó névre átkeresztelve egy nagyüzem része lett, s elkezdett jellegtelenedni: a berendezés szocreálosra váltott, a pincérek is alámentek az egykor volt szakmai követelményeknek, aztán stabilizálódott a helyzete, s végül beállt a III. osztályú étteremszintre. Atyánkfia már ezen állapotában kötött közelebbi ismeretséget vele. A kockás abroszok tegnapi egytálételek meg nagyfröccsök lenyomatát őrizték, s álmosító délutánokon légyzűmmögésen kívül nem sok zaj zavarta a várakozót. Esti műszakváltás után aztán ismét pezsegni kezdett az élet. Ráérős vasutasok ultiztak vagy söröztek még egy órácskát, némelyek egészen záróráig kitartottak, az elitklub meg fájrontkor felszállt az éppen befutó Balt-Orient-

re, s verték tovább a blattot a Nyugatiig. Rövid pesti szundi-
zás meg egy üdítő hajnali fogmosás (feles a büfében) után az
ellen-Orienttel már jöttek is vissza, s mire megérkeztek tá-
maszpontjukra, a resti már újra üzemelt. Folytatták hát, ahol
abbahagyták. Atyánkfia egy-egy késő esti színház után több-
ször is velük jött haza székesfővárosunkból.

Az ilyen tour-retour nemcsak kártyacsatákból állt ám! Ko-
moly üzletek köttettek, pl. hízónak való cserélt gazdát máju-
si morzsolt kukoricával, vagy vaskerítést ígért valaki háromé-
ves kertbérletért, de gazdára talált bicikli, Berva moped meg
horgászfelszerelés is, mégpedig látatlanba, hiszen bizalmi
körben zajlottak ezen aktusok. Ha nagyritkán idegent fogad-
tak be maguk közé, annak bizony meg kellett fizetnie a tanu-
lópénzt! Történt, hogy az egyik hazaúton valamelyik kibic
felemlítette, hogy kristálycukorra volna szüksége, mégpedig
nagyobb tételben. Méhészkedik, van pár kaptárja, s téli ete-
téshez kellene, de a boltban legfeljebb öt kilót adnak, azzal
meg nem megy semmire. Egy kontra-rekontra közben vala-
melyik törzsgárdatag megjegyezte, hogy neki van éppen egy
mázsa eladnivaló, de ilyen tételben nem kell senkinek, méres-
getni meg nem akarja, hát szívesen átadja, ha kell. Szóra szó,
majd tenyérbecsapás, s az alku megkötetett. A vevő még
örült is a 10 %-os engedménynek, s ahogy az ilyenkor szokás,
szó nélkül leszurkolta az előleget. Tanúkkal hitelesített sza-
bályszerű írást kapott, melynek „felmutatója 1, azaz egy mázsa
cukor étvételére jogosult itt és itt (utca és házszám megjelöl-
ve), a hátralévő összeg megfizetését követően”. A feleségem
intézi majd az átadás-átvételt, zárta le a tárgyalást az eladó, s

áttolva meggyfaszipkáját a másik szájszögletbe egy passzal
folytatta a megkezdett partit. E cetlivel a kezében, sugárzó
arccal kopogtatott be vevőnk a megadott házhoz. A nyugtát
átfutó hölgy azonban iszonyú haragra gerjedt az olvasottakon,
felkapta az éppen keze ügyében lévő seprűt, s azzal verte ki
udvarából a rémült kuncsaftot. Sokadszori csitítgatásra, kér-
dezősködésre derült ki csak, hogy Czukor Margit a hölgy be-
csületes neve, s férjura, bosszantására, már második alkalom-
mal adja el a kicsit túlsúlyos asszonyt egy ártatlan vevőnek.

Az utcasarkon leskelődő kompánia persze hasát fogta a röhögés-
től, majd némi duzzogás után, engesztelő körre hívták vissza
barátunkat a restibe. Hogy aztán hány kör is lett belőle való-
jában, arra később már maga a sértett sem emlékezett. Vi-
gasztalásképp újdonsült cimborái úgy berúgatták, mint azt a
bizonyos albán szamarat.

2013

X.

A pék

A településnek, ahová atyánkfiát pályakezdő tanárnak rendelte a sors még a hetvenes évek legelején, igen tréfás kedvű lakói voltak – köszönhetően tán annak is, hogy jó részük a vasútnál dolgozott. A férfiak éveket töltöttek tengelyen, vagy ingáztak a lakó- és telephely között, szerte az igazgatóság területén s még távolabb is. Hozták-vitték-forgatták a mulatságosabbnál mulatságosabb történeteket, és szabadidejükben, csatlakozásra várva vagy pusztán unaloműzésből, ugratták egymást. Ez aztán átterjedt a „civilekre” is. Persze, a lányoknak-asszonyoknak sem kellett a szomszédba menni egy kis mókáért. De még a vasúti tréfacsinálókat is lefőzte a helybéli pék! Nap mint nap kitalált valami mókát, és sosem lehetett tudni, mikor vagy hol fog robbanni a bomba.

Az egyszemélyes pékség fontos intézménye volt a településnek, mert akkoriban sok asszony még otthon dagasztotta a mindennapit, aztán majd megkelesztve, szakajtóban vitte el a pékhez. Fássy uram (így hívták őkelmét) aztán a jól befűtött kemencébe tette, s szépen megsütötte. Várakozás közben az asszonyok meg csipkelődve, viccelődve múltatták az időt, ugratták egymást, s természetesen gyakran volt céltáblájuk

őurasága is. Jól tudták róla, hogy soha sem hagyja szó nélkül, mindig kitalál valami jó szaftosat, amin aztán nevetni lehet. (Az alábbi esetnek atyánkfia nem volt szemtanúja, de a jelenlévők majd mindegyike később szinte teljesen egybehangzóan adta elő a történeteket.)

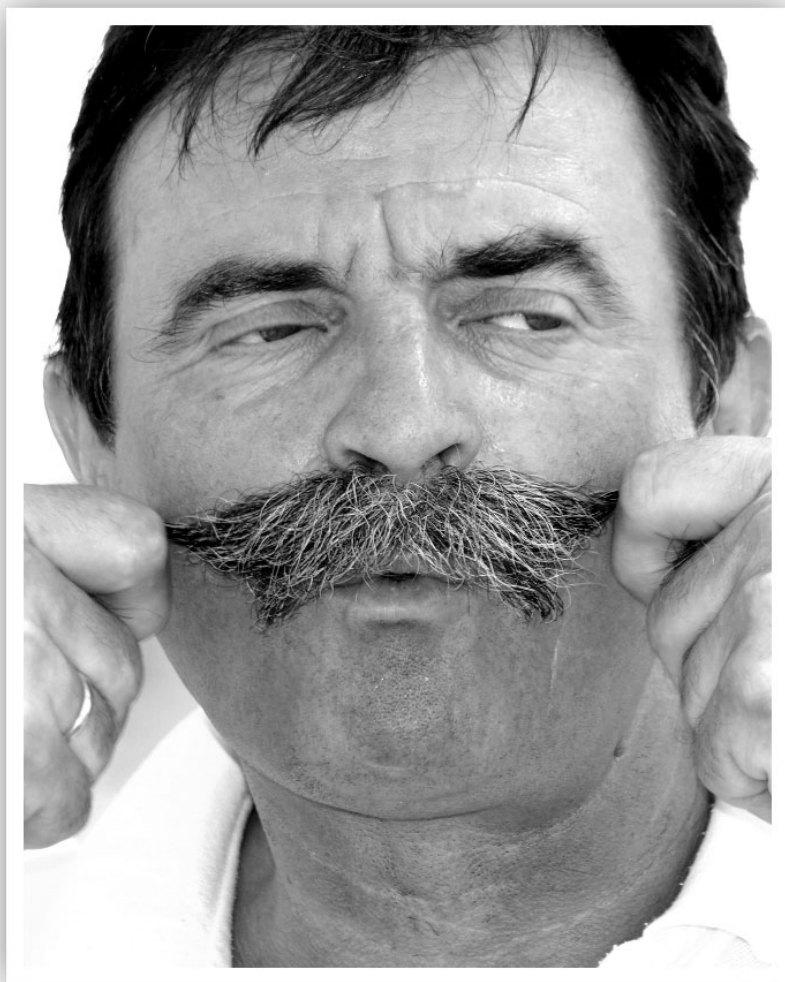
A kemence csak úgy ontotta a meleget, a kenyereket meg olykor igazítani is kellett, hogy egyenletesen süljenek, s a hőségben, most is, mint mindig, Fássy úr hófehér atlétatrikóban, kötényben s egy ugyancsak fehér rövidnadrágban tevékenykedett. Megizzadván, ahogyan máskor is szokta volt, kötényével törölte meg arcát, nyakát. Ahogy térült, fordult, törülközött, az egyik menyecske észrevette, hogy Fássy uram „húsboltot” is nyitott, azaz a slicce környékén nincs valami rendben. E fedezés nagy kuncogás közepette futótűzként terjedt a jelenlévők között, s mikor a viháncolás tetőfokára hágott, egyikőjük nekibátorodva rászólt pékünkre: „Fássy úr, nincs helyén a füttyülője!” Ő csodálkozva hajtotta fel kötényét, pirulva konstataulta a rendellenességet, majd „Oppardon, ezer bocsánat!” kiáltással kézbe kapva kaparókését, egyetlen vágással nyisszantotta le az illetlenül viselkedő testrészt, s undorral hajította be az éppen nyitva lévő kemencébe. Erre a kunsztra a lócán várakozó asszonyok úgy ájultak egymásra, mint egy eldőlő dominósor... Miután a gyengébb idegzetűek is felocsúdtak, persze kiderült a turpisság! Mester uram már korán reggel vásárolt a mészárszékben egy kiló tehéntőgyet, abból egy alkalmas részt kikanyarított, s pár öltéssel nadrágja elejéhez rögzítette – füttyidublórnek. Innentől a Fássy-dramaturgia aztán már olajozottan működött, a poén akkor sült el (vagy meg?),

amikor a hangulatot továbbfokozni már nem lehetett: a csúcsponton.

Hogy mit kapott aztán az asszonyoktól, arról már nem szól a fáma, egy azonban biztos, a pékség már-már lanyhuló forgalma újra fellendült!

Fássy úr atyánkfiát is csőbe húzta egyszer, évek múlva – akkor már a Csutorás étterem közkedvelt pincéréként – de az már egy másik történet.

2013

XI.

A szemüveg

Atyánkfia első állomáshelye, ahol kedves tárgyait (magyar és történelem) próbálta megszerettetni a reá bízott nebulókkal, amolyan „se nem falu se nem város” település volt. Lévén azonban járási székhely is, jobbára az utóbbi szerepében tetszelegett. Egy városias helynek pedig – sok más egyéb mellett – étterem dukál, s nem is akármilyen, hiszen meg kellett felelnie a „megyétől” kiküldöttek s a „vidékről” feljövők mellett a helyi nobiletas kulináris igényeinek is. E hármas követelményt – az ét- és itallap tanúsága szerint – kitűnően teljesítette a főtér sarkán posztoló Csutorás, III. osztályú étterem. A köznép amúgy a kistestvért, a Csibukot vagy a főutcai – helybeliek körében csak Aranykapcának titulált – talponállót látogatta előszeretettel.

Megeléelve a hétközi szárazkosztot, vasárnaponként atyánkfia is a Csutorásba járt ebédelni, mely aktus később hasonzorú barátaival délutáni kávézgatásba, koraesti poharazásba torokollt. Akkoriban a pékségből éppen kiugrott Fássy uram volt a főpincér. S hogy másodállásban nagy tréfamester is őkelme, azt atyánkfia eleinte még nem tudta. Első találkozásukkor, a szokásos „mi tetszik?” után diszkréten érdeklődött ittléte

okairól, meg további szándékairól. Közben kiürítette a hamu-
tartót, letisztította az asztalt az alkarján lévő, előírászerűen
összehajtott kendővel, a handlival, megigazgatta a művirág-
csokrévét, majd szemüvegét nagyítóként használva segített
tájékozódni az étlapon, hogy mi fogyott el, s mi az, amit ő
személy szerint ajánlana. Az okulárét aztán szertartásosan
visszaigazította orrára-fülére. Két fogás között bizalmas, helyi
információkat osztott meg a kedves vendéggel, s a kávé fel-
szolgálása közben már néhány baráti tanáccsal is ellátta. A szám-
lát meglehetősen körülményesen állította össze, no nem a ma-
tematikai műveletekkel volt baja, hanem a pápaszemmel –
nem látta jól a számokat. Levette, handlijával komótosan meg-
törülgette, kipróbálta, s mert nem volt megelégedve, másod-
szorra vigyázva rá is lehelt, hogy így finomítson a tisztítás
műveletén. Újrakezdte a cechet, de csak nem tetszett valami!
Most már ingerülten kapta le szemüvegét, majd a handli
csücskét áthúzva annak egyik „ablakán” buzgó tisztogatásba
kezdett. Ekkor esett le a tantusz atyánkfiánál! A szomszéd
asztaloknál már egy ideje kuncogtak a közjátékon, s mikor
Fássy uram újra feltette az okulárt, boldog vigyorral konsta-
tálva, hogy végre jól lát – kitört a nevetés. Mit nevetés, har-
sány röhögés! Tőlük tudta meg aztán, hogy főpincérünk ezt a
műsorszámot minden új fiúnak eljátssza.

Egy hét múlva már atyánkfia derült a legjobban Fássy úr pro-
dukcióján.

2013

XII.

Kilenc nadály

Atyámfia nagy csodálója volt a helybéli tréfamester, Fássy
uram kunsztjainak. A valahai pék, az egykori pincér és még
jó pár átmeneti foglalkozás művelője hallatlan népszerűségét
csínytevéseinek köszönhette. Hivatásos színműírók sem tud-
nak jobb helyzet- vagy jellemkomikumot kitalálni asztalaik-
nál ülve, mint Fássy uram két nagyfröccs közt a restiben vagy
az Aranykapcában – rögtönzéseit még itt, a beavatottak köré-
ben is élményszámba mentek. Szekundánsa mindig akadt,
többnyire hasonszórú, de „jobb körökben” is otthonosan moz-
gott. Kebelbarátja volt például a helybéli gyógyszerész (ne-
mes egyszerűséggel csak méregkeverőnek szólította), aki nem
odavalósi volt, csak olyan „gyüttment”, a szó valódi értelmé-
ben, mert kora reggel jött, este meg hazavonatozott a megye-
székhelyre, ott lévén az otthona. A főtér sarki patika egyre
nagyobb forgalmat bonyolított, emiatt növelni kellett a sze-
mélyzet létszámát, s idővel már három asszonyka is dolgozott
a keze alatt. Az éjszakai ügyelet mindig nagy gondot jelen-
tett, mert beosztottjai hol ilyen, hol meg olyan női okból kér-
tek mentesítést a szolgálat alól. Megértő főnök lévén patikus
uram szinte állandóan helyettesített, de nem bánta, mert így
legalább elkerülte az otthoni pengeváltásokat, itt meg társa-

loghatott Fássy urammal vagy más sorstársával. Itóka is akadt, csak le kellett emelni a tisztaszesz palackot, s kevés vízzel felhígítani. E „kismértékben orvosság, nagymértékben gyógyszer” kutyulék aztán megtette hatását, begyűjtotta a képzeletet, átsegített az éjszakai holtponatokon, megoldotta a nyelvet s úgy elröppent az a pár óra, hogy észre sem vették.

Történt egyszer, hogy röviddel éjfél után türelmetlenül csengettek, sűrgetően zörgetve egyben a redőnyt is. Ahogy kinyitja a kukucskaajtót, Fássy uram ijedt arcát pillantja meg patikusunk. Baj van öregem, nagy baj, rosszul lett az asszony, vértolulás vagy mi a nyavalya, sürgősen kéne nyolc-tíz nadály, az mindig segít rajta – darálta egy szuszra. (Fássy uram ilyenkor egy pálinkásphár segítségével ügyeskedte fel terebélyes asszonya nyakára a kis vérszívókat, kezelés végeztével aztán fahamuban landolt az állomány, hogy ott szabaduljon meg terhétől.) Hoztam üveget is, mutatja a kétliteres félig vízzel teli dunsztost. Ebbe számolt át kis facsipeszével ügyesen kiadogatva patikus uram kilencet az e célra rendszeresített edényből. Mennyivel tartozom? Patikus uram mond egy baráti összeget, majd a szolgálati üveget egyik kézzel magához ölelve kinyújtja a kukucskaajtón a másikat. Komám, fogd már meg egy pillanatra, míg előveszem a bukszámát. Egyre zavartabban tapogatja zsebeit, közben meg patikusunk türelmesen tartja immár a kinti üveget is. Jaj, csap a homlokára Fássy, hát nem otthon hagytam! Egyik lábam itt, a másik ott, semmi perc és itt vagyok – azzal elviharzott. De csak a közeli sarokig trappolt, ott aztán kényelmesen letelepedett egy jó előre odakészített sámlira, komótosan cigarettára gyűjtött, s várta a

fejleményeket. A kukucskálón kilógó, nadályos üveget szorongató patikuskéz látványa a reggeli műszakba igyekvőket mosolyra vagy harsány röhögésre fakasztotta, vérmérséklettől függően, s többen csipkelődő megjegyzést is tettek rá jól sejtve, hogy a fura helyzet értelmi szerzője a sarkon vigyorgó Fássy uram. Patikusunk idő telve földre óvatoskodta a benti tartályt, így már két kézzel tudta tartani a kintit. Végül egy korán piacozni induló asszonyosság szánta meg, s szabadította ki gémberegett ujjai közül a dunsztost. Nagy zajjal gördült fel a redőny, mire sámliját hóna alá kapva Fássy uram is jobbnak látta, ha nyúlcipőt húz...

Volt kacagnivalója hetekig az Aranykapca meg a resti törzsközönségének, mikor jövet-menet feltűnt előttük a porul járt patikus. Hogy később mivel engesztelte ki Fássy uram méregkeverő barátját, arról nem szól híradás, az azonban bizonyos, hogy ezen eset után szűnt meg végérvényesen a helybéli gyógyszertár egyik legnépszerűbb szolgáltatása.

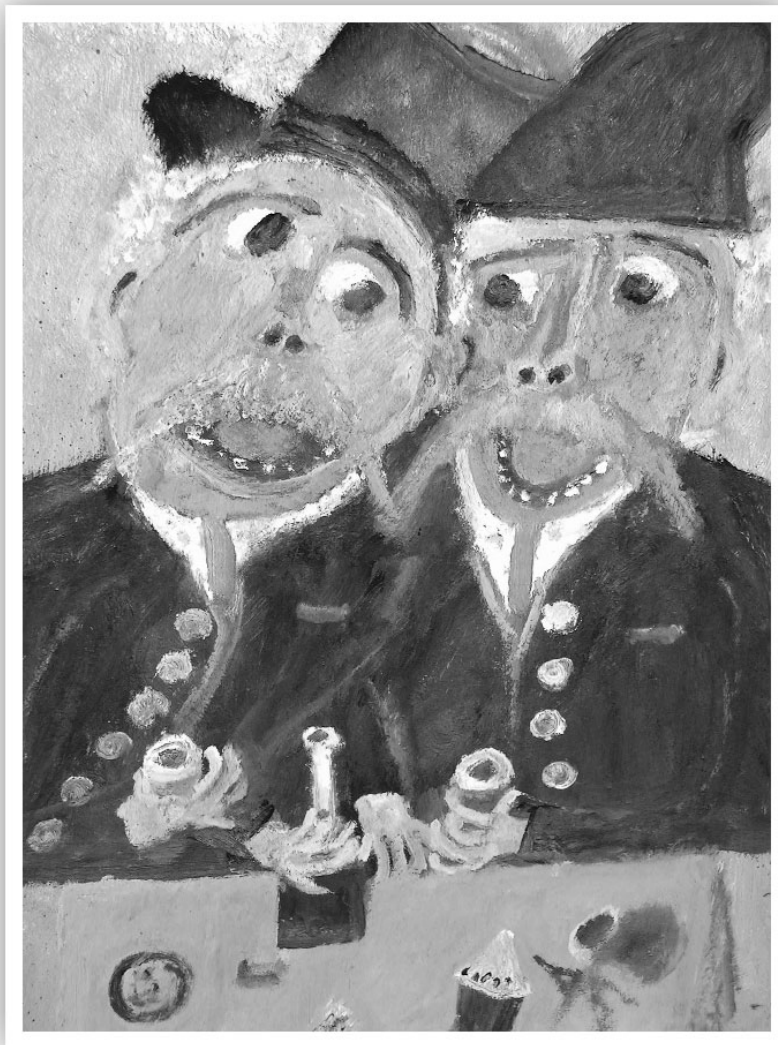
2013

XIII.

De rezgett a bokor...

Gábor bá' igen népszerű alakja volt annak a településnek, ahol atyánkfia legényember korszakának első éveit töltötte. Mitöbb, kisebb országos népszerűsége is szert tett egy betyárokról szóló film kapcsán. Emlékezetes nyitójelenetében, rögtön a főcím alatt, Gábor bá', mint pásztorember, frissen pottyantott hatalmas tehénlepényben melengette pucér lábait. A rossznyelvek szerint e szereplés nem esett nehezeére – mondták, volt ő szarban már máskor is – pláne, hogy jól megfizettek érte. Atyánkfia előtt végig homályban maradtak előéletének imént említett szakaszai, már jó ötvenes férfikorban ismerte meg, népszerűségének csúcán.

Erős, szép énekhanggal, egészséges szereplésvággal és még több huncutsággal áldotta meg a Jóisten. Első két adottságát a helyi népi együttesben kamatoztatta, mert ha a színpad közepén lekanyarította válláról a cifraszűrt, s megpödörte kackiás bajuszát (ami pont úgy állt, mint az öreg bika sarva), majd rázendített arra, hogy „Ha felülök a Fekete-halomra, / Szíjjelnizek, merre legel a gulya, / Parancsolom bojtáromnak, Miskának, / Csapja meg a balszárnyát a gulyámnak. / Megcsapta ja balszárnyát a gulyának, / Mingyár látom, híjja van a

marhának ...”, még az utcáról is bejöttek a népek meghallgatni. Mire idáig ért a dalban, népzenei bemutatókon, páva-körök versenyein, a zsűri meg a szakértő közönség már „kéket pisilt a gyönyörűségtől” – mondták utóbb riválisai, nem csekély irigységgel.

A huncutság meg egyenesen arcára volt írva! Szeretett mulatni is, de nagyon. A népi együttes turnéin – mely alatt elsősorban a környékbeli falvak, kisvárosok-béli vendégszereplés értendő – volt igazán elemében, egy-egy vendéglőben, duhaj kedvében még az asztal tetejére is felugrott, úgy járta a csárdást. Atyánkfia, aki akkoriban az együttes alkalmi vers- és szövegmondója volt, rettenetesen élvezte e magánszámokat. Bezzeg, ha ott volt az asszony! Olyankor hősünk csak riadt egerkeként pillogott mellőle, s még a pohár után indított mozdulata is megfagyott a levegőben, ha a kardos menyecske odavágott szemével. Rögtön látszott, hogy otthon bizony nem Gábor bá' viseli a kalapot.

Kiszabadulva az asszonyi kalodából, vehemensebb alkalmi fellépései mellett szelídebb műfajokkal is szerette szórakoztatni a nagyerdeműt. „Igaz” történeteket mesélt, vele megesettek, még nadrágos-aktatáskás korszakából, az ötvenes évek elejéről, vagy olyanokat, melyeknek „hiteles” szemtanúja volt. A vadászkalandjait kedvelte legjobban a publikum, mert olyan átéléssel adta elő, hogy szűz hallgatósága csak tártotta a száját. Társai meg szekundáltak neki, s adták alá a lovat: Hogy is vót az Gábor, mikor vaddisznóra mentél? És elindult a mesefolyam. Aztán, az első naiv közbeszólás után

(á, az anyakoca nem jár egyedül!) puskáját már a tövicskes bokorban lapuló rókára emelte, majd a második megjegyzésre (nincs is róka arrafelé, Gábor bátyám!) átigazított, s immáron nyúlra célzott, a harmadikra (de hát neked puskád sincs, Gábor) végül kivágva a rezet s egyben magát is a kutyaszorítóból: de rezgett a bokor! A' tívesztett meg – mondta, derűsen pödörintve egyet a bajszán, atyánkfia felé kacsintva. A hálás közönség meg csak úgy dőlt a nevetéstől.

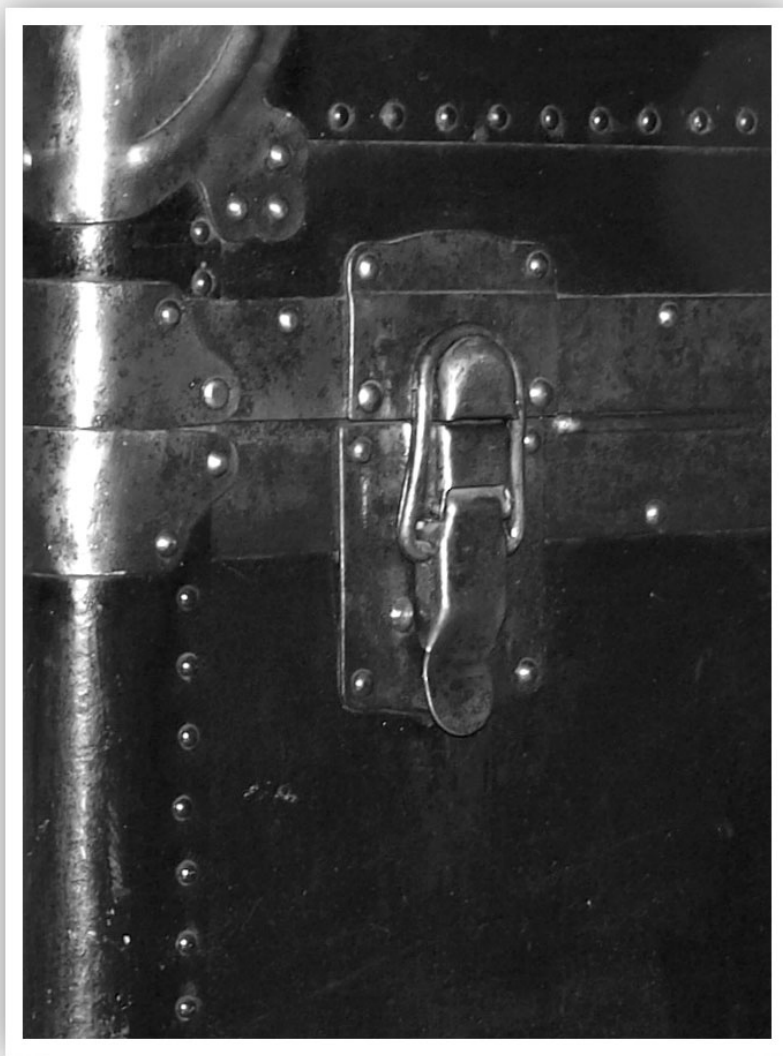
2013

XIV.

A hajóláda

E termetes tárgy atyánkfiát csecsemőkora óta szolgálja. Most szobája díszé, tisztos iparosok keze munkája, amolyan békebeli műretek. Sokan megcsodálták már, színházi emberek alkudtak is rá – valamelyik nagyoperetthez kerestek ilyet –, szép summát ígérve érte, de nem válna meg tőle semmi pénzért. Két virágkosár díszelg a tetején, s a magasba nyúló zöldék alatt szokott olvasgatni meg tűnődni múltbéli dolgokon.

Réges-régi utazóláda, 93x53x63 centiméteres, jó arányú, fekete-re festett, rézpántokkal és veretekkel megerősített, sarkai enyhén legömbölyítve, erős bőrfogantyúit meg használat után az oldalához lehet simítani. A biztonsági zár alatt cégjelzéses felirat (MENDEL TRUNX, Steel Gard), belül pedig, a vászonborítóra firkantva egy név: Ida Kallay. Ez volt a századelő konténere, derül atyánkfia, ilyen ládátkban vitték-hozták értékeiket, ruhaneműiket az újvilági utazók. Nem tudni, hányszor kelhetett át az óceánon, ám utolsó útja egy amerikai magyar hazatérését szolgálta, aki – mint később többször is felemlítette – kéz alól, egy holland „illetőtől” vásárolta, valamikor a húszas évek közepén. Hazánkfia aztán a kint gyűjtött pénzből itthon kisebb birtokot vett, gazdálkodott, s mivel so-

kat látott, nagy időt megélt, okos embernek ismerték, hát bíróvá választották.

No, ebben a faluban látta meg a napvilágot atyánkfia éppen a múlt század közepén! Apja segédjegyző volt ugyanitt, bíró uram meg kedvelte a jóra való fiatalembert, s mikor áthelyezték a közeli kis községbe – vb-tikárrá „előléptetve” a tanácsrendszer kezdetekor –, neki ajándékozta hajókofferét, hogy legyen miben vinni, tárolni s őrizni a gyermek meg a fiatalasszony dolgait. Neki már úgysem kell, gyerekük sincs, ki megörökölné. A láda aztán minden további költözéskor (ebből több is volt) hasonló célokat szolgált. Mikor szülei végre megállapodtak, kopottasan s rangját veszítve kötött ki az éléskamrában, benne tároltak minden egértől védendő – lisztől a háziszóttos zsákokig.

Mióta a szülőket is átvitte a révész ama nagy vízen, azóta atyánkfia tulajdonolja. Nemrég kicsinosította, szinte olyan, mint új korában volt – dicsérték is vendégei a legutóbbi névestén. Miután, némi noszogatásra, vázolta a láda „biográfiáját”, majd’ mindenki előállt valami hasonló történettel – dédnagyapa Doxa órájáról, mely 1902-ben pontossági világrekordot tartott, vagy a nagypapa tajtékpipájáról (némi derűvel emlékezve a pipaszár pedagógiai célú használatára is), egy sétatálcáról, melyet valamelyik dédnagynéninél felejtett egyik hódolója még a boldog békeidők Magyarországon.

Épp azon tűnődik atyánkfia, szortírozva a benne tárolt téli holmikat, vajh ki is lehetett az az Ida Kallay, s hogyan kerül-

hetett az egykori utazó – nevéből ítélve nemesi származású hölgy – ládája végül, több kézen át, szülőfaluja bírójához. Lám, néha magántörténelmünk is van olyan izgalmas, mint a népeké vagy birodalmaké...

2013

XV.

Árpád vezér nyomában

Nem sok tája van ma a vén Európának, ahol egy honfiú – legyen az angol, orosz, spanyol, francia vagy német – ha megáll s körülnéz, elmondhatja: Őseim, a velem egy nyelvet beszélők már ezeregyszáz esztendővel ezelőtt is e földet birtokolták, itt éltek s itt is haltak meg, ahol én most állok! Ritka kivétel ez alól a Kárpát-haza jó néhány területe! Közülük egy, mégpedig a legkorábbiak közül való, a Bodroghözben, Karoson található. Itt, Sárospataktól és Sátoraljaújhelytől közel egyforma távolságra, egy hármás dombvonulaton kerültek elő a 20. század első felében majd a '80-as években az Árpád-féle honfoglalók eddig ismert legnagyobb s leletanyagában leggazdagabb temetői.

Az Eperjes-szögnek nevezett terület északi dombján található temetőből csupán 13 sírt sikerült feltárni, mivel előzőleg, a mezőgazdasági munkák során már legalább 50 sírt teljesen megsemmisítettek.

A legnagyobb, egyben leggazdagabb temető a középső dombon került elő. 1986-90 között itt 73 sírt tártak fel, s közülük az 52. sorszámban rendkívül gazdag leleteket találtak! Ez alapján gyanítják, hogy az elhunyt igen tehető s nagy

befolyású férfiú lehetett a honfoglaló fejedelmek udvarában. E temetőt rekonstruálták aztán a kegyeleti park kialakítása során, s a már említett 52. sírt emlékmű jelöli. Yöngsiebu Barsbold Denzen mongol szobrász alkotását az államalapítás ezeréves évfordulóján állította a sárospataki Rákóczi Múzeum. Felirata Liudprand cremonai püspök (922-972?) Magyarokról című írásából való részlet: „...A HÍRNEVET ÉS EZT AZ / ÖRÖKSÉGET HAGYJUK / ÖRÖKÖSEINKRE ÚGY, / AHOGYAN AZT MI KAPTUK / ATYÁINKTÓL...”

A déli dombon, már az országút túloldalán lévő harmadik temető 19 sírja 1988-90 között került elő. Az egy sorba rendezett nyugvóhelyek közül a 11. vezéri sír! Szinte ugyanúgy temették el az elhunytat, ugyanolyan méltóságjelvényekkel, mint már említett társát a középső temetőben.

A feltárást végzők szerint e három temető szervesen és szorosan kapcsolódik egymáshoz, s szinte valamennyi azonos időszakban keletkezett – az Árpád féle honfoglalás nyitányától a 10. század közepéig. Az ez alatt a bő fél évszázad alatt ide temetkezettek nagy része férfi volt (64 %), ami arra mutat, hogy a nagyfejedelem itt építhette ki első hatalmi-irányítási központját. A férfisírok fegyvermellékletei és felségjelvényei is arra utalnak, hogy itt a fejedelmi udvar vagy a fejedelmi katonai kíséret magasabb rangú vezetői tartózkodtak a kíséretükhöz tartozó harcosokkal, esetleg családtagjaikkal.

A 10. század második felében azonban már nem temetkeztek ide! Addig, pontosabban a nyugatra vezetett kalandozó had-

járatok befejeztéig lehetett e jól védhető terület a honfoglaló magyarság első kormányzati központja. A Tisza, a Bodrog és a Latorca által határolt hatalmas félsziget-szerű területre csak egy szűk, pár kilométernyi földszávon, a mai Csap fölött lehetett „száraz lábbal” bejutni. Hogy milyen is volt e táj egészen a Felső-Tisza vidékének ármentesítéséig? Vizenyős, lápos vidék, tele dús fűvű legelőkkel, imitt-amott szelíden emelkedő s embernek-állatnak biztonságot nyújtó dombokkal.

Később már más helyen, a Kárpát-medence szívében, a Pilis-hegység környékén épülnek ki új fejedelmi központok (Esztergom, Fehérvár, Óbuda), nyugati mintára, végérvényes felejtve a keleti módit.

A karosi kegyeleti emlékhelyet a Bodrogi Régi Magyar Kulturális Közhasznú Alapítvány hozta létre a feltáró munkálatokat vezető régész, dr. Révész László szakmai irányításával. A középső dombon, a számmal jelölt sírok mellett, hatalmas körben elhelyezett 64 kopjafa – a megyék nevével felíratozva – emlékeztet ezeréves országunkra. E körön belül egyre több település állítja fel a sajátját, történelmi megyéje szektorában. S e jelek hál’ Istennek egyre szaporodnak! A megemlékezőknek csak egy feltételt kell betartaniuk: kopjafájuk nem lehet két méternél magasabb.

Az emlékhely földterületét annak egykori tulajdonosa, „*Megay Oktáv ajándékozta a Magyar Nemzeti Múzeumnak néhai régész nagybátyja, Megay Gusztáv (1904-1963) iránti tiszteletből, aki munkássága során azon fáradozott, hogy minél jobban megis-*

merbessük népiünk múltját, régi kultúráját”. A hazafiúi áldozatkészség, a szakszerű régészeti feltárás valamint a karosi hagyományőrző civil szervezetek óvó-féltő szeretete és gondozó munkája eredményeképp állhat ma ez az emlékhely itt, Zemplénben, a trianoni magyar határ mentén.

Karos csak 15 kilométerre van Újhelytől, Pataktól pedig 16-ra. Ha erre vezet útjuk, el ne kerüljék, mert ha megállnak e helyen s körülnéznek...

2012

XVI.

Történelmünk útjain: Zemplénben, Ungban

Húsz éve jártam először a Bodrogtörzs határ menti részein, s már akkor elbűvölt a táj szépsége, különleges hangulata. Megcsodáltam Karcsa Árpád-kori templomát meg Pácin reneszánsz várkastélyát, de a rövidre szabott idő – csak pár órára ruccantunk át Patakról – akkor nem tette lehetővé a tüzesebb vizitációt. Most dr. Kovách Antalnak, a karosi hagyományőrök (ősi életmóddal és íjászzal foglalkozók) vezetőjének hívására jöttünk megnézni a híres karosi honfoglalás kori kegyeleti emlékhelyet, meg „ami még adódik”, s két napba belefér. Tóni, mert mindenki csak így hívja a doktor urat a határ mindkét oldalán, orvosi hivatását adta fel, hogy szenvedélyével foglalkozhasson. Az emlékhely megtekintése után már fordítja is öreg kocsiját a trianoni határnak.

A Felsőberecki csatorna hídján megyünk át Szlovákiába, éppen ott, ahol 1938-ban, a Felvidék visszatértekor, az I. bécsi döntés alapján a honvédség alakulatai. Sehol egy katona vagy egy őrbódé, úgy kelünk át az 1920-ban hajózhatóvá nyilvánított csatornán, mint egy kis kanálison, valahol Szabolcsban. Árpád hont (vissza)szerező népe hosszan időzött itt egykoron,

a Tisza, a Bodrog és a Latorca által jól védett dús füvű, bő vízzű tájon. Nemrég feltárt temetők 9. század végi, 10. század eleji sírjai – köztük vezéri sírok is! – árulkodnak arról, hogy itt lehetett Árpádék első kormányzati központja is. Két egykori vármegyénk csonka részein járunk. Zemplén nagyobbik hányadát Csehszlovákiának ítélték Trianonban, Ung még rosszabbul járt a 20. századi ide-oda „rajzogatásban”, egyik része jelenleg Ukrajnához, másik meg Szlovákiához tartozik. Jelképnek is tekinthető két félbeszelt itteni település, Sátoraljaújhely és Szelmenc: az előbbin hazánkkal, utóbbin meg Ukrajnával osztozik az új gazda.

Először Borsit, II. Rákóczi Ferenc szülőhelyét keressük fel. A várkastélyban éppen egy népes nagyváradai diákcsoporthallgatja áhítattal Pista bácsit, a villanszerelőből lett idegenvezetőt, aki lenyűgöző tárgyismerettel, meg vérbő humorral tart rendhagyó honismereti órát, majd minket „korrepetál” egyetemes- és magyar történelemből, vizsgáztat magyarságismeretből. Fel kell kötnünk ám azt a bizonyos fehérneműt! Sajnálattal említi fel poharazás közben, hogy Borsiban, ezen ősi magyar településen már nincs magyar nyelvű iskola, s nem tudja, mi lesz így az itteni gyerekekből...

Borsi után, letérve a turisták hagyományos útvonaláról, keletre fordulunk, Zemplénbe, a vármegye névadó településére tartunk. Ott is Tóni barátai adnak kézről-kézre bennünket. Először a régi, még Mátyás-kori megyeházát nézzük meg. Éppen renoválják az eredetileg háromszintes, téglalap alaprajzú, masszív épületet. A felső szintet – talán az időtálló új tető-

szerkezet miatt – visszabontották, így jelenleg már csak kétszintes az eredetileg is kicsinyke megyeháza. Azon tűnődünk, hogy – ismerve a rebellis felvidéki kisnemeseket – vajon milyen lehetett itt régen egy izzó hangulatú megyegyűlés? Fent, a település feletti földvárban még jól láthatók a megerősített sáncok. Innen két templom is vigyázza a tájat, az egyiket Bethlen Gábor idejében nagyobbították, alattuk cinterem, zömében magyar sírokkal – köztük örömmel fedezünk fel néhány „gombos” fejfát is, melyek egykor általánosak voltak a magyarság szállásterületein. A szemközti dombon nemrégiben honfoglalás kori vezéri sírt tártak fel a szlovák régészek, néhány sírmelléklet látható is a megyeházán, de nem folytatták az ásatásokat...

Első napi utunk félkaréjának végén még felmászunk a nagykövesdi várba. Roppant falai arról tanúskodnak, hogy rendkívül fontos volt e terület birtoklása s védelme urainknak. „Maradékországba” Pácinnál térünk vissza. A közelmúltban itt volt a hivatalos határátkelő, melynek épületei, bedeszkázott ablakaikkal, most elhanyagoltan várják sorsuk jobbra fordulását.

Karosi támaszpontunkról másnap már messzebbre merészkedünk, a Latorcán túlra, egészen az ukrán határig. Van időnk beszélgetni, hiszen végcélunk a mintegy 70 km-re lévő Dobóruszka. Tóni úgy ismeri e részt is, mint a tenyerét. Micsoda gazdag táj volt ez egykoron, mondja, dús legelők, vizenyős rétek mindenütt, nem véletlenül kedvelték hát eleink. De mióta Vásárhelyiek mintegy 6 méterrel mélyítették a Tisza

medrét, lehúzódott az éltető víz mindenünnen. Éppen elérjük Lelesz határát, ahol bizonyítékát látjuk a mondottaknak. Megállunk a Tice-patak kiszáradt medrénél, s egy Árpád-kori (!) kőhídon időzve idézzük fel a múltat, mikor még sószállító sajkák is jártak errefelé, Máramarosból hozva a kincset érő rakományt. Lelesz talán a vidék legfontosabb települése volt a magyar középkorban, hiteles hely, apátságát 1180-ban alapította a váci püspök. 1188-ban kolostorában, a „fehér barátok” kápolnájában imádkozott halicsi hadjárata előtt III. Béla, kinek uralkodása alatt a magyar királyság európai nagyhatalommá fejlődött. E gótikus kápolnában időzve ismét megérint bennünket a történelem. 1567-ig, míg hiteles hely volt, minden királyunk megfordult itt – jegyzi meg vezetőnk, Kázmér Gyula, helybéli jogász, kinek segítségével ismerkedünk a premontrei kolostor történetével s titkaival. A Bánk bánból jól ismert királynégyilkosság után 1213-ban itt helyezték el a halott Gertrudisz jobb kezét, mellyel gyilkosai ellen védekezett. A II. András által kibocsájtott leleszi alapítólevél is fontos nyelvemlékünk! A ma látható épület a 14-15. században épült az előző kolostor helyén, a 16. sz. első felében erődítéssel látták el, majd a 18. században barokk stílusban átépítették. Rendkívül gazdagok voltak a premontreiek, hiszen az egykori templomos lovagok kincseit ők kapták meg! Az oral history szerint a kolostor alatt hatemeletnyi pincerendszer van, melyből eddig csak a legfelső szintet tárták fel... Pár kilométerre északra ismét megállunk, gyönyörködni, mert visszanezve most tárul csak eléink teljes pompájában a leleszi kolostor.

Már az északi nyelvhatáron járunk. Az utolsó magyar település errefelé Dobóruszka. Ide igyekeztünk, tisztelegni, Dobó István sírjához.

Megrendülten állunk a vörösmárvány szarkofágnál.

2012

XVII.

Dobó sírja legyen nemzeti zarándokhely!

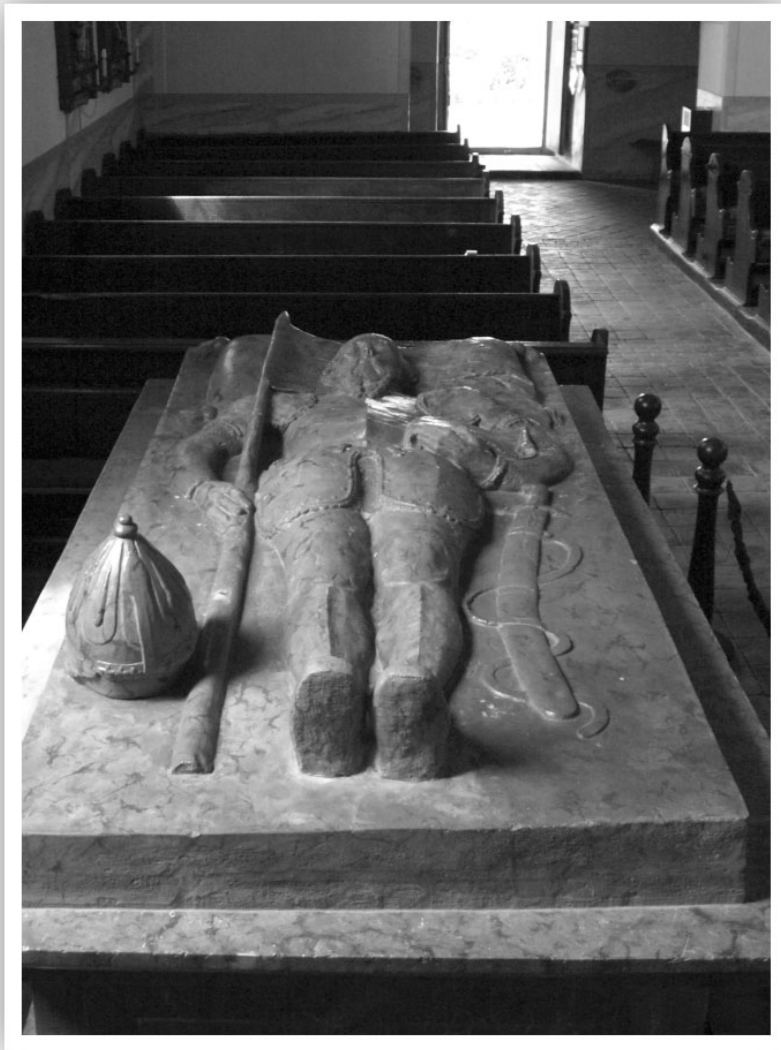
„... nem a kőben, hanem a védők lelkében.”

A Felvidéken, éppen a nyelvhatáron, hetvenre a magyar, fél kilométerre pedig az ukrán határtól fekszik Dobóruszka (Ruszká), a Dobó-család ősi fészke. Itt temették el Eger várának híres főkapitányát!

A hányatott sorsú főúr alakja minden magyar számára ismerős Gárdonyi Géza regényéből. Eger vár viadala után még húsz évig élt! Ferdinánd erdélyi vajdává nevezte ki, majd mikor 1556-ban ezen országrész elszakadt Magyarországtól, elvesztett birtokai helyett megkapta Léva várát, s Bars vármegye főispánja lett. (Időközben Izabella királyné „jóvoltából” börtönben is ült Szamosújváron, ahonnan azonban 1557-ben megszökött!) 1569-ben koncepciót pert indítottak ellene, elítélték, s élete utolsó éveit – egészen pontosan 1283 napot – a pozsonyi vár-börtönben töltötte. 1572-ben hunyt el szerezgyei otthonában (e település a mai Kárpátalján található, légvonalban félúton Ungvár és Munkács között), s holttestét június 28-án hozták Dobóruszkára. Arról nem maradt fent irat, hogy pontosan hol s méltóképpen temették-e el. A helybeliek azonban mindig is

számon tartották, s nemzedékről-nemzedékre hagyományozták, hogy Dobó István a ruszkai templomban nyugszik!

Alakja akkor került ismét a köztudatba, mikor 1912-ben, az eredetileg lápos-mocsaras hely kiemelkedésén álló templom bővítését elhatározták. Ruszkának 12 filiája volt, a régi templomba már nem fért be a nép, ezért annak északi oldalához új hajót építettek. 1914-ben bizottság alakult Dobó hamvainak felkutatására, azonban az akkor feltárt kriptában nem találták meg (a hír az országos sajtóban is szerepelt). Trianon és az azt követő impériumváltások megakasztották a folytatást! 2006-ban fogtak csak hozzá újjult erővel a keresésnek. Lakatos László polgármester vezetésével minden engedélyt megszereztek (államtól, egyháztól, műemlékvédelemtől), modern technikai eszközök segítségével, üregeket keresve mérték fel az egész templomot, s a '14-es új szárny jobboldalán meg is találták a kriptát. Egy kamerát leengedve három koporsót és rengeteg csontmaradványt láttak – azonban rövidesen kiderült, ez a kriptá a XVIII. században épült, így nem lehetett Dobó nyughelye. De nem adták fel a keresést! A helyi plébános és a polgármester, olykor a falu neheztelése ellenére is kitartott: „Addig ásunk, míg meg nem lesz!” 2007 őszén újraindították a munkálatokat, s ekkor találtak rá a szentély alatt hét XIV-XV-XVI. századi sírra. A Dobó-családeí voltak, s közülük a jobboldali első (egy hetvenes éveiben járó, 180 cm magas, robosztus férfi, akiről megállapították, hogy köszvényes) Dobó Istváné volt! DNS-vizsgálatokat is végeztek, s a feltárásnál, mint szakértő, mindvégig jelen volt a tóketerebesi múzeum egyik tudományos munkatársa. A sírmellékletek, ruhák és ékszerek, gazdagságról s ki-

finomult ízlésről árulkodtak – az ékszerek megmunkálása például arra utalt, hogy a család egy helyről rendelte azokat, nagyon tiszta aranyból készültek, s még Anjou-koriak is voltak közöttük! Ezeket ma sajnos nem lehet megtekinteni, az egyik tőketerebesi múzeumfiókban várnak sorsukra.

Dobó István újratemetése 2008. június 28-án volt. A hamvakat rozsdamentes ládikába tették – külön a családtagokét, külön Dobóét –, s abba a szarkofágba helyezték, melyet még 1610 körül készítettett Ferenc fia. (A fedlap kivételével minden eredeti, az a fedlap ugyanis Egerben látható, aminek pontos mását készítették el Dobóruszkára.) Történelmi zászlók alatt, történelmi ruhákba öltözött hagyományőrök tisztelegtek Eger várának főkapitánya előtt, s a szertartáson oly sokan vettek részt, hogy még a templomkertben is álltak helybéliek és anyaországiak.

Az újratemetésnek Magyarországon alig volt visszhangja. Pedig ha van közismert magyar történelmi személyiség, akinek sírja nemzeti zarándokhely lehetne, akkor Dobó Istváné az! A ruszka-iak mindent megtesznek ezért. Szeretnének a falu főterén szobrot állítani neki, a templom szomszédságában lévő egykori kántorlakban pedig múzeumot berendezni, ahol végre méltó helye lehetne a tárgyi emlékeknek is. Mindehhez egy 610 lakosú, kis felvidéki magyar végvár önéreje kevés. A megmaradásukért/megmaradásunkért küzdők nagylelkű támogatókra várnak!

Hogyan is hangzik Dobó esküje?: „...a falak ereje nem a kőben van, hanem a védők lelkében!”

2012

XVIII.

Legszentebb hagyományunk: a szabadság szeretete

Március idusát idén megelőzte március tizedike, a Székely Szabadság Napja – méltó nyitányaként 1848-as forradalmunk ünnepének. Immár büszkén lengnek a Napos-Holdas zászlók szerte a Kárpáthazában, s öröm tölti lelkeinket, hogy a nemes székely nemzet hagyományteremtő igyekezetét siker koronázta.

Csínján kell bánnunk azonban hagyományainkkal, őriznünk, ápolnunk s gyarapítanunk kell, hogy tradícióvá nemesedjenek!

Talán legszebb hagyományunk, hogy minden évben megünnepeljük március 15-ét, s mindig hozzátesszük, hogy hányadikat – idén a százhatvanötödiket. Ki-ki kokárdát tűz, vagy a hajba nemzeti színű szalagot fűz. Szívhez szóló műsort szerkesztenek számára, szép versek, alkalmi dalok s zeneszámok hangoznak fel, olykor korhű jelmezbe öltözött szereplőket is látni, meg a katarzis kiváltása kedvéért dramatikus játékot, vagy egy-egy ügyesen szerkesztett irodalmi összeállítást, amolyan szívhez szólót.

Hagyományt persze igen könnyen lehet teremteni – politikai, üzleti, vagy egyéb sanda szándékoktól vezérelve –, s hogy

milyen rafináltan, olykor szinte észrevétlenül, annak éppen a mai fiatalok a szenvedő alanyai – hogy csak az utóbbi évek halloweenes, Valentin-napos „örömködéseit” idézzem. Ilyen értelemben hagyományellenes vagyok!

Szeretem viszont a tradíciót, a szó eredeti, lényege szerinti értelmében, azt, ami átadást jelent. Nem kiüresedett vagy merevvé vált formát, hanem tartalmat, igazi értéket, melyet nemzedékek adnak át egymásnak, s hagynak ránk, maiakra is. Az egyik ilyen érték – talán a legfontosabb reánk örökített érték – a szabadságszeretet. Vagy a másik: múltunk és nagyjaink tisztelete, megbecsülése. Ide tartozik még a nép, a nemzet, régies szóhasználat a 'köz' tisztelete és tevőleges szeretete is!

Annak idején, 1848. március 11-én, Petőfi, Vasvári, Irinyi, Jókai, Irányi Dániel és Bulyovszky Gyula tanácskozásának eredményeképp, 12 pontba foglalva megszületett a polgári átalakulás radikális programja. Ez lett egyben a forradalom programja, március 15-én pedig a Nemzeti dallal együtt a szabad sajtó első terméke is. Ezt a tradíciót követte majd '56 ifjúsága, '48-hoz hasonlóan pontokba foglalva követeléseit. S e tradíciót folytatva tüntettek a Kádár-rendszer alatti március tizenötödikén legjobb fiaink, vállalva a gumibotozást, a kicsapatást, olykor a börtönt is, csak azért, mert újból és újból felemlegették a 12 pont némelyikét, a sajtószabadságot például, vagy ami mindig kiverte a biztosítékot: az idegen katonák – az ideiglenesen hazánkban állomásozó Szovjet Déli Hadseregsoport katonáinak! – hazavitelét. A majdani rendszerváltás előszelét jelezték e március tizenötödikék.

A huszadik század második felének három forradalmát éltem meg, éltem át: kisiskolásként '56-ot, ifjúként '68-at s érett férfikorban '89-et. A „ruszkik haza!” jelszavából '56 őszén már gyermekfejjel is megértettem népünk szabadságóhajtását.

1968-ban meg nagyon szégyelltem magamat, hogy – mások mellett – éppen a mi katonáink tiporták el a prágai tavaszt. 1989-ben, a romániai forradalom idején – ez a mai fiataloknak bizony már történelem – az Unió Erdéllyel! program-pontját véltük megvalósulni, ha csak rövid időre is. Akkor, 1989 decemberében láttam utoljára népként-nemzetként viselkedni a magyart! Már előbb, a Ceausescu-féle falurombolás idején is mutatkoztak jelei az összefogásnak. Egyet akartunk: segíteni ottani testvéreinket, s nem csak a magyarokat! Ha kellett vért adtunk, ha kellett pénzt, gyűjtöttünk gyógyszert, élelmiszert, ruhaneműt – adtuk s vittük önzetlenül. Az emberek hosszú sorokban álltak a gyűjtőhelyeken, a sofőrök ingyen fuvaroztak, s volt gépkocsivezető, kit a segélyszállítmány volánjánál ért gyilkos golyó. Akkor, legalább lélekben, újra egyek voltunk Erdéllyel!

Reményeim szerint, s erre a székely március tizedike is feljogosít, ismét emelkedőben nemzetünk. Becsüljük meg hát e történelmi pillanatot s újra népben-nemzetben gondolkodva őrizzünk, ápoljunk, gyarapítsunk!

2013

XIX.

A székelyek Holdja

Hetek óta dúl a zászlóháború hazánkban és Erdélyországban, de hogy még egy lapáttal rátegyünk a jelképek harcára, az egy ideje komoly szerepzavarban szenvedő Alkotmánybíróság második frontot is nyitott: újra zajlik az önkényuralmi csillagok, kereszték meg egyebek körüli csata.

E felfokozott harci zaj pillanatnyi szünetében egy apróságra szeretném felhívni a figyelmet, ami sokaknak talán fel sem tűnik, pedig...

Ahogy nézegetem a bátran vagy csupán félszegen lobogtatott székely zászlókat (melyek tömeggyártására már cégek szakosodtak, köztük egy-két fürge kínai is!), egyre bosszúsabb leszek. No nem a tilalmas textília, hanem a rajta látható asztrális jelek setesutaságai miatt. A jelenleg is használatos székely címer – szembe nézetből – balra Napot (nem pedig csillagot!), jobbra pedig Holdat tartalmaz, de nem akárhogyan ám! Ezen székely címer legkorábbi ábrázolása még Luxemburgi Zsigmond idejéből való. Mivel a székely nemzet vitézül őrizte a Magyar Királyság délkeleti határait, jutalmul 1437-ben új címert adományozott nekik, mely kék alapon balra aranyló, 16 sugarú

Nap-arcot, jobbra pedig telő, ezüst Hold-arcot ábrázolt – az oldalak mindig szemközt nézetben értendők! (A régi székely címeren – ugyancsak kék háttérben – egy jobbkar látható, mely egyenes kardot tart, a markolatnál átszúrt medvefejjel, e fölött egy vörös szívvel, a végén pedig ötágú leveles koronával. 1436-ig volt általánosan használatos. Az „ősire” ma leginkább Székelyudvarhely címere hajaz.) A Zsigmond által adományozott címer később Erdély összetett címerében is megjelenik – a szokos hét bástyája és a magyar nemesség turulja felett.

Milyen típushibákat fedezhetünk fel a ma használatos székely zászlók címerein? A legdurvábbal kezdem: a telő Hold helyett gyakran fogyót, azaz a C-betű állásút látunk. Le sem merem írni, hogy mi az üzenete ennek a változatnak – alább talán majd kiderül, miért. De a Nap metamorfózisa is megér egy misét! Mára általában csillaggá „stilizálódott”, ráadásul az eredeti 16 nap-sugárból 8 csillagág lett, melynek tuskésebb változata a Kálvin-csillagra hasonlít, tömöttebb alakban meg olyan Dávid-szerű. Végzetes tévedés az oldalak felcserélése is. Szemközt-nézetben a Napnak mindig bal, a Holdnak pedig jobb oldalon kell lennie!

A székelyek címerét – Erdély címerébe foglaltan – két uralkodó is „újrafogalmazta”. Először Mária Terézia az Erdélyi Nagyfejedelemségnek adományozott 1765. évben, utóbb pedig I. Ferdinánd román király, mikor is 1921-ben, az egyesített Románia címerébe „emelte be” Moldva, Havasalföld, Bánát és Dobrudzsa címere mellé ötödiknek az erdélyit. Mindkét címeralkotás közös jellemzője: a székelyek Holdja fogyó alakban, azaz megfordítva szerepel! Hogy ennek a piciny,

de nem elhanyagolható heraldikai változtatásnak mi az üzenete, annak végiggondolását inkább az Olvasóra bízom...

A román királyi címer további pikantériája, hogy alkotója egy neves magyar heraldikus volt: Sebestyén József (Szék, 1878 – Kolozsvár, 1964). Őt kérte fel I. Ferdinánd 1921-ben, hogy tervezze meg az új államalakulat címerét. „E feladatot heraldikailag kifogástalanul teljesítette, minek eredményeként 1922. július 6-án a király villásreggelire hívta sinaiai palotájába. Ekkor kapta meg a legmagasabb kitüntetést, a román királyi koronarendet” – írják életrajzában. Sebestyén képzett heraldikus, címerfestő és geneológus volt. Budapesten tanult festészetet az Országos Mintarajziskolában, majd Bécs, München és Párizs tanulmányútjának további állomásai. 1903-tól Nagyváradon tanult heraldikát Sarkantyús Richárd Gyulától. Az I. világháború végén a Székely Hadosztály hadnagyaként harcolt az Erdélyt előzőlő románokkal, majd Brassóban volt hadifogoly (Márton Áron főhadnagy, tábori lelkésszel együtt!), ahol sikerült a kivégzést elkerülnie. Hogy e széki születésű, a Székely Hadosztály honvédelmi harciban mindvégig résztvevő, heraldikailag tökéletesen felkészült művész ne tudta volna, hogy a székely címerben milyen is a Hold állása!? Nagyon is tudta! Címertani „csínytevését” fogjuk fel egyfajta fricskának az új államtulajdonossal szemben...

Ennek, a Köröspataki Keöpeczy Sebestyén József által tervezett címernek, modernizált változata ma az uniós Románia állami címere – benne a bizonyos hátat fordító Holddal!

2013

XX.

Magyarul, a végeken

Több mint fél évszázada járom a Kárpát-haza „maradékországon” túli területeit. Kiterjedt rokonságom okán s jogán már gyermekkorban megismerhettem Erdély és Partium legszebb tájait, történelmi-irodalmi emlékhelyeit, majd boldogult úrfikoromban észak és dél felé kezdtem tájékozódni, s amint lehetett, a Lajtán túli részekbe is belekóstoltam. Ahol csak megfordultam mindenütt találkoztam magyarokkal, s majd’ mindenütt tudtam használni anyanyelvemet. Az üzletek s intézmények felirata ugyan idegen volt, de a bent lévők általában beszéltek magyarul (is). Pedig ezek kegyetlenül nehéz évtizedei voltak a magyarságnak határainkon innen és túl !

Mégis – amikor már nem rándul görcsbe a gyomor egy-egy határátkelőnél, nem vegzálja milic a rokonaidat, s fel sem jelentenek, kedvedre jöhetsz-mehetsz, amikor csak akarsz – most jobban féltem a kinti magyarságot, mint valaha! S különösen féltem a trianoni gránictól legmesszebbre élőket, mert ott kopunk s fogyunk a legjobban! Hiába díszileg ott az állomáson magyar felirat is, s hiába írják ki az üzlet portáljára, hogy „Zöltség-gyümölcs”, ha a magyar szóra vasutas-boltos csak fejét ingatja, jobb estben közli valamely nyelven,

hogy nem beszél magyarul. Határ-közeli helyeken olykor még beszólítanak egy nénikét, bácsikát a raktárból vagy a mosogató mellől, hogy foglalkozzék az idegennel...

Legutóbb is a Felvidéken járva, Podolinban (Krúdy kedves városkája, hol a boldog békeidőkben a gimnázium padjait koptatta) nem akadtam egyetlen magyarul beszélő polgárra sem, hogy igazítana útba, s hiába érdeklődtem hivatalos helyeken a város egykori lakójáról, ki több remekművében is megörökítette – még csak nem is hallottak róla. Selmecen meg, Petőfi egykori líceumában, pár éve ott-jártamkor már csak a szellemek társaloghattak magyarul, üresen tátongott a valaha szebb napokat látott épület, az emléktáblát is emeletnyi magasba kellett emelni, nehogy újra eltüntesse a szláv honfíui buzgóság. A tisztesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy körülünk szinte mindenünnen eltűntek a szászok is, csak a svábság tartja még itt-ott magát.

Kárpátalján, a vékonyka határ-menti sávon túl már csak elvétve hallunk magyar szót. Történelmi emlékhelyünknel, Vereckén járva, egyedül a körorvossal tudtunk anyanyelvünkön beszélni – őt is Nagyszőlősről helyezték oda. Huszton meg még ukránul érdeklődve sem tudták megmondani, hogy hol is van az a bús düledékű vár. Talán a vár étteremnél – hangzott az „útbaigazítás”. Már a romoktól visszajövet, a szélső házból szólt végre hozzánk magyarul egy néni...

Újvidéken, az Apácai Kollégium falán lévő etnikai térkép egyre csökkenő piros foltocskái egyenesen mellbe vágnak: Az

utolsó félszáz évben 17-ről 7 %-ra olvadt a helybéli magyarság! Az adatoknál maradvá: az USA-ban 1,4 millióan vallották magukat magyarnak a legutóbbi népszámláláskor, de már csak 7 %-uk beszéli nyelvünket, vagyis alig százezren.

A tömbmagyarság, megfogyva bár, de még tartja állásait, Székelyföld autonómiatörekvései tiszteletreméltóak – de mi lesz a szórványban s a nyelvhatáron élőkkel?

Hányan is vagyunk hát? Tizenötmillióan – emlegetik újra meg újra. Sajnos, a valóság ennél szomorúbb – szolidan számítva is közel kétmillióval!

2012

XXI.

Magyarok a vitrinben

Könnyű néktek magyarnak lenni odaát, élnétek csak itt! – mondták gyakran rokonaim úgy 30-40 évvel ezelőtt, Erdélyben. De ők még a legridegebb, legembertelenebb időkben is megtartották magyarságukat, kisebb-nagyobb közösségeikben magyarul beszéltek, unokatestvéreim népi táncra jártak meg színjátszóba, ünnepükön magyar dalokat és nótákat énekeltek, akkor is, ha a milic ezért megbüntette őket, s gyermekeik estvéli imádságába még beleszótták, hogy „református magyar vagyok, halálomig az maradok, amíg élek, amíg halok, a hitemet el nem hagyom”.

Ha nagy véletlenül egy-egy más nemzetiségű került a családba, az is rövidesen megtanult magyarul, hiszen természetes volt számára, hogy a befogadó közösség nyelvét használja a mindennapi érintkezésben. Persze, már akkor is akadtak olyanok, akik – a jobb érvényesülés miatt – románosítottak, így lett Kissből Chisu, Szilágyiból Silaghi, Nagyból Naghi, Kerekesből Chereches. A törtetőbbek még le is fordították családnévüket, belőlük lett Salajan (Szilágyi), Rotaru (Kerekes), Padurar (Erdei) vagy Morar (Molnár), de a lojalitás kifejezésére olykor elegendő volt, ha csak a keresztnév román megfele-

lőjét használták, például Sándor helyett Alexandrut vagy Ilo-na helyett Elenát. Nagypám festett oláhoknak nevezte ezen ügyeskedőket, vagy megvetően legyintve mondta egyikre-másikra: rongyember volt mindig is. A nevükhöz s magyarságukhoz ragaszkodó szülők rendszerint lefordíthatatlan néven anyakönyveztették gyermekeiket – sok Réka, Zsombor meg Levente született akkoriban! A magukat átfestők aztán nem győznek „visszarendeződni” az állampolgársági kérelem benyújtásakor...

Az utóbbi közel negyedszázadban már nincsenek komolyabb kényszerítő körülmények, mégis sokan éppen most adják be derekukat, őshonos családok sora önként s dalolva hagyja el eddig féltve őrzött állásait. Hogy ne legyenek szenteskedő, rokoni-baráti körből hozok példákat:

Karácsony lévén összejött a család, tizenketten övezik az asztalt, együtt van háromnemzedéknyi magyar, mégis, az egyik menyecske miatt, aki történetesen román nemzetiségű, s bár érti a magyar szót, mindenki az ő nyelvén beszél. Másnap másutt ugyanez megismétlődik, mert ott meg a nagylány udvarlója született regáti, s udvariasságból románul társalognak egész este. Már észre sem veszik, annyira természetes. A nővér morgolódására, hogy a saját házukban ennek mégsem kéne így lennie, megkapja: ne légy már olyan sovíniszta!

S tősgyökeres magyar családok „echte” román szokásokat vesznek át! Például a 18 éves fiúnak „honi” módra majorat (mázsorát) dukál, ami már egy újsütetű habzsolás eredménye,

egyfajta dáridó, melyet a szülők rendeznek csemetéiknek, mikor felnőtt korba lépnek. De nagyon elterjedt a martisor (márcisor), a román tavaszköszöntés is. Ilyenkor, március elsején, a fiúk megajándékozzák a lányokat egy piros-fehér zsinóron lógó kitzűzővel, s nemcsak az eladósorban lévőket, már óvodától járja. Bár elsősorban a mennyiség a fontos, s nem a megajándékozó személye, de az éppen aktuális szerelmestől nem kapni martisort, az megbocsáthatatlan bűnnek számít. Az így s ilyen körülmények között növekedett anyuka aztán egyenesen büszke arra, hogy kisgyermeké három nyelven tud válaszolni, ha kérdezik: magyarul, románul meg németül – mivel az apuka „németben” dolgozik, arra is tanítgatja, mert-hogy sosem lehet tudni... Az öregszülék meg forognak – ma még magyar feliratú – sírjaikban.

Hallom s olvasom, hogy Felvidéken, Kárpátalján és Délvidéken hasonló a helyzet.

Vannak azonban, nem is kevesen, határainkon túl, kik nyelvünk és magyarságunk megtartása érdekében komoly erőfeszítéseket tesznek. Tílalom ellenére például civil szervezetek önkéntesei kétnyelvű táblákat és feliratokat helyeznek el Szlovákia magyarok által lakott területein, vasútállomásokon, közintézményeken. S komoly nemzetközi visszhangja volt Lakó Péterfi Tünde marosvásárhelyi akciójának is, aki a közeli piacon – a kofák engedélyével! – minden árucikket kétnyelvű tábláskával jelölt meg. A reá kirótt tetemes büntetést 1, 5 és 10 banisokban gyűjtötte össze: „Az emberek megállítottak és kezembe nyomták a banisokat, amit össze tudtak szedni hir-

telen a tárcájukból. A boltosok mind ideadták, ami 1 banis összegyűlt a pénztárban. Kérés nélkül. Mind biztosítottak arról, hogy mellettünk állnak. Köszönték a kiállításunkat az anyanyelvünkért”.

A civil kurázi azonban, bármennyire is dicséretes és megható, ma már édeskevés! Ha a nemzet alapsejtje, a család önként hagyja veszni nyelvét, szokásait és hagyományait, ha a gyermekeket nem magyar óvodába és iskolába járattja, ha már ott-hon sem természetes az anyanyelv használata, akkor szinte észrevétlenül szívódik fel, olvad be a többségi nemzetbe a határon túlra szakadt magyarság. S hogy mennyire valós a veszély, arra hadd idézzek példát az egyik előző írásomra érkezett felvidéki hozzászólásból: „...az én városomban az ötvenes évek végén a lakosság többsége még magyar volt... 13 százalék alá csökkent pár évtized alatt. Ma Felvidéken már 1,3-1,4 millió volt magyar veri a mellét, hogy ő szlovák, sőt agresszíven támad az emberre, ha figyelmezteti gyökereire, hogy a nagyszülők még nem tudtak szlovákul – nemrég egy huszonéves fruska, aki maga is bevallotta, hogy az apja magyar, de ő már mukkanni sem tud, olyan magyarellenes kirohanást intézett előttem, hogy elállt a lélegzetem... 40-50 év múlva már csak vitrinekben fognak minket mutogatni – saját földünkön.”

2014

XXII.

Szobrok, szentek honfoglalása

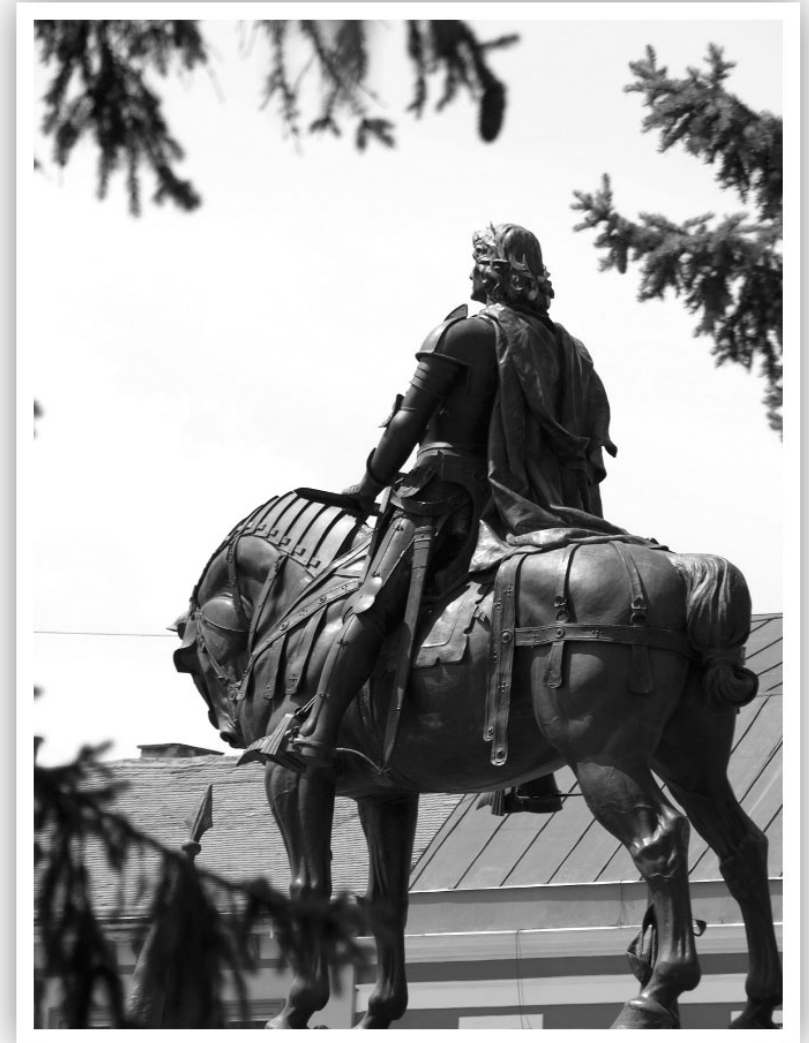
„A múltat végképp eltörölni”, énekelték a béketábor internacionalistái még nem is oly rég itthon s határainkon túl, szemfényvesztésül vegyítve olykor az acélos uniszólót a szocialista hazafiság fuvolahangjával. Ma, levetve az intert, egyfajta lopakodó nacionalizmus köröz körülünk mindenütt a Kárpát-medencében, s töröl el mindent, ami a múltra, a magyar múltra emlékeztet. Szelídebb változatban a „monarchia-korabeli”, vagy „az osztrák időkből való” címkét ragasztja álságosan a magyar tervező által, magyar munkával, magyar megrendelőnek készített épületre, szoborra, gyárra, intézményre.

Emlékműveket rombolnak Vereckén, a délvidéki partizánterror színhelyein, szobrokat gyaláznak meg a Felvidéken, leszedik vagy átírják (jobb esetben csak kétnyelvűsítik) emléktábláinkat. Sepsiszentgyörgyön például ősszel a Hősök temetője I. világháborús emlékoszlopát „újították fel”. A halottak napj megemlékezők „meglepődve tapasztalták, hogy szokatlan, vadonatúj, fényesre csiszolt, szürkés kőbevonatúvá vált az oszlop”. Silabizálták, hogy „a magyar katonák nevét magyartalanították, s csodálkoztak a város hősi halottait felsoroló táblák előtt, hogy mennyi az idegen név. Történelemhamisításról

beszéltek” – írja a Háromszék c. napilap január 23-i számában. Északi szomszédaink is előszeretettel művelik a magyaralanyítást (Csák Mátéból így lett Matej Cák, nemrégiben meg már egészen Madagaszkárig merészkedtek, szlovakizálni Benyovszky Móricot – hogy a sok Andrásyováról meg Bebekováról ne is beszéljünk).

A legnagyobb szobor- és emléktábla-állítási mozgalom Erdélyben dűl. Lassan nincs már város, nagyobbacska falu, ahol ne állítanának szobrot vagy Mihai Viteazulnak vagy Avram Iancunak. A magyar történetírásban II. Mihályként említett havasalföldi fejedelmet újabban csakis lóháton öntik bronzba, mint Mátyást Kolozsvárott, hiszen legalább akkora uralkodónak tartják, mint ama rex Mathiast. A román történetírás szerint ő egyesítette volna először a „három román vajdaságot”, Havasalföldet, Moldvát és Erdélyt. Való igaz, hogy Erdély megtámadása és a győztes sellenberki csata után 1599. november 26-án Gyulafehérváron fejedelemmé választották (Trianonban többek között ez adott jogi alapot Erdély elcsatolásához!), de rövidke itteni regnálás után még Moldva majd Havasalföld éléről is elcsapták e nemzetközi kalandort. Basta csapataival ugyan visszatért hozzánk, megkapaszkodni Erdélyben, harcolni Báthori Zsigmond ellen, de győztes goroszlói csatája után „szövetségesét” a hírhedt zsoldosvezér 1601 augusztusában meggyilkoltatta.

Talán még nála is népszerűbb, szoborszámban mindenképp, Avram Iancu. Kultuszát a román hősök iránti olthatatlan vágy éltette, a Ceausescu rendszer kifejezetten kegyelte, és ez nagy-

ban hozzájárult a személyével kapcsolatos mítosz kialakulásához. Ő lett „a” negyvennyolcas forradalmár, „a” román népvezér, s emiatt a kortárs román politikusokat, Brateanutól Balcescu-ig tudatosan halványították el mellette. Még az ének is így szól: „Avram Iancu vagyunk mind”, s néhol a harang is az ő nevére kong... Iancu-szobor itt, Iancu-szobor ott, Iancu mindenütt. Olyan erdélyi, partiumi települések is állítanak neki szobrot vagy legalább egy emléktáblát, ahol soha nem járt, de tán még nem is hallott róluk „a hegyek hercege”. Az 1848/49-es érchegységi adok-kapok vérengzések román oldali vezérének inkább a történelem süllyesztőjében volna a helye (magyar oldali társához hasonlóan!), mint szoborba öntve ma Erdély közterein. S még egy közös van bennük: Mihai és Iancu sugárúttá lettek! Szinte nincs is olyan nagyvárosa Romániának, ahol a legrangosabb boulevard ne róluk lenne elnevezve.

Az ortodoxia templomépítési láza sem látszik csitulni – újabban meg szentjeik nyomulásának lehetünk szemtanúi. Nemrég jött híre, hogy Szatmárnémeti (Satu-Mare) védőszentet választott, „Constantin si Elena”-t. Csak tudnám, mi köze e két, egyébként tiszteletreméltó szentnek a partiumi városhoz. Remélem, Szent László királyunk Váradját azért elkerüli ez az újraszentesítő igyekezet!

Hazai szoborpurparléink és a vészorszak hiszterizált megemlékezései közepette azért figyeljünk határainkon túlra is, mert két-három emberöltő múlva...!

2014

XXIII.

Meglopottak

Nemcsak az ország határait rajzolták át a trianoni békediktátum kiagyalói, szinte életképtelenre csonkolva hazánkat, de odadobták a gyeplőt is az új országtulajdonosoknak. Ezen felbátorodva rögvest kifosztották az ott ragadt magyarságot, mindent elvéve tőlük, mit csak lehetett: földet, gyárat, iskolát, erdőt, bányát, házat s házat, az ezeréveset. A sokaknak áldott, mások által megátkozott Horthy-rendszer még tette, amit tehetett, a '45 utáni azonban szemet hunyt minden magyarellenes cselekedet felett, bűnösen vétkezve évtizedeken keresztül, jóvátételmentlenül.

Mára odáig fajult a helyzet, hogy ha nem vigyázunk, szép lassan elcsórják történelmünket, kisajátítják múltunk és kultúránk kinti maradékait is. A szlovákok például kettétörték ősi címerünket, s a jobbik felét elemelve, megtették újsütetű államuk jelvévé. Királyaink koronázása idegenforgalmi attrakcióvá lett Bratislavában, himnuszuk meg egy felvidéki magyar népdalra szól – könnyen rátalálni Bartók 1908-as gyűjtésében (Azt mondják, nem adnak engem galambomnak). Az talán mégis abszurd okfejtés lenne (csak meg ne megfogadják odaát!), hogy a szlovák nemzeti himnusz, alászállva a nép körébe,

vált volna magyar népdallá... Még pár évtized, s minden felvidéki születésű történelmi személyiségünk, írónk, költőnk, tudósunk és művésznünk szlovákká lesz – a „királyaik” arcképcsarnokához hasonlatosan.

Délkeleti szomszédunk mindezt már évtizedek óta nagyüzemi módon műveli. Most is csak kábán ingatjuk fejünket a merészebbnél merészebb ötleteléseken. Pár éve például azt olvashattuk a Libertatea napilapban (2010.07.27.), hogy az oly nagy becsben tartott rovásírást a székelyek a dák írásból koptintották. Az újság V. Maierean és D. Dulciu titkosírás-szakértők legújabb művére, A román titkosírás történetére hivatkozva közölte e felfedezést (munkájukban egy fejezetet szól a székely rovásírásról). S a legújabb gyöngyszem: „Bélyegsorozatban örökítették meg a román kulturális örökségnek titulált korondi kerámia jellegzetességeit. A 3,30 leies, 3,60 leies, 5,00 leies és a 8,10 leies bélyegeket decembertől lehet megvásárolni a Romfilatelie üzleteiben” – adja hírül a mediatica.ro. S teszik mindezt a magyar és székely fazekasság említése nélkül!

Meddig tehetik még? – kérdezem az MTA, a kultusztárca és a külügy illetékeseitől.

2014

XXIV.

Szent lelkesedéssel

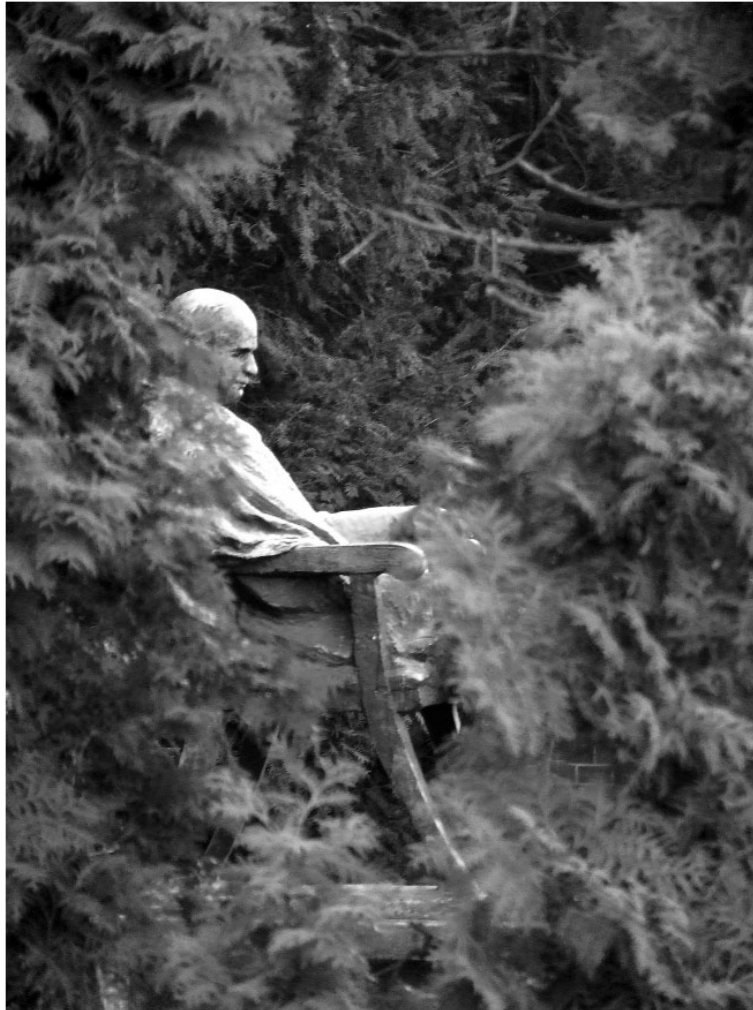
(gondolatok a magyar kultúra napján)

Cseke. Január. 22 d. 1823. A Himnusz kéziratának első oldalán ez a dátum szerepel, így, szöveghűen. E napon fejezte be ódáját Ferenc tekintetes. Pennáját letéve akkor még nem gondolhatta, hogy műve majdan a magyarság nemzeti imája lesz. S hogy rövidesen azzá vált, az nem csekély mértékben Erkel Ferencnek is köszönhető. Az ő megzenésítésében hangzott fel először nyilvánosság előtt az Óbudai Hajógyárban, a Nemzeti Színház énekkarának előadásában, 1844. augusztus 10-én, a Széchenyi gőzhajó vízrebocsátásakor. A Honderű tudósítása szerint: „Szent lelkesedés rezgő át a hallgatóságot”. De ugyanilyen lelkesedéssel énekeljük ma is, mert együvé tartozásunk egyik legfontosabb jelképe, s legyünk ekkor bárhol a világon, mindnyájan a Hazára gondolunk.

A költő születésének kétszázadik évfordulójára készülve kezdeményezte a Kölcsey Társaság, hogy e nap, január huszonkettedike legyen a magyar kultúra napja. Bár a kalendárium nem így jelöli, nekünk, nyelvünket, kultúránkat őrző, óvó és féltő magyaroknak piros betűs ünnep, immár negyedszázada.

Mert nemcsak kultúránk és nyelvünk egyedülálló itt, Európa kellős közepén, jóval több, mint ezer éve, de himnuszunk is különleges. Ez nem éltet császárt és királyt, nem szólít fegyverbe, nem helyezi az országot más nemzetek fölé, nem hirdet véres bosszút, még csak nem is pattogó harci induló. A mi himnuszunk ima, fohász a Magyarok Istenéhez. Minden év január elsején, az újév első perceiben is ezt énekeljük: Isten, áldd meg a magyart! Az újév első szava a magyarok ajakán: Isten.

Himnusza s egész életműve nemzedékek sorának adott eddig eligazítást, nyújtott biztatást. Üzen-e ma valamit az új évezred emberének, magyarjának? Vannak-e most is érvényes intelmek Kölcseynek? Mindenképpen! A mai vanitatum vanitas (a hiúságok hiúsága) világában, az unióba ájult Európában, a nemzeti érzést elfojtani szándékozók szorításában, költőnk később szállóigévé vált mondata talán érvényesebb, mint valaha: „A haza minden előtt!” E négy szót 1833. június 14-én vetette papírra, Pozsonyban. Az akkori haza fizikai valójában már 93 éve nem létezik, mert szétdarabolta a győzők önkénye, elszakítva tőlünk Kölcsey életének legfontosabb helyszíneit. Szülőfaluja, Szódemeter (Saucu), ma Romániához tartozik, szülőháza ortodox papi lak; ugyancsak odakanyarították a térképrajzoló kezek Károlyt (Carei) is, a szatmári megyeházával, politikusi karrierjének első színterével együtt. S reformkori küzdelmeinek legfőbb fóruma, ahol népéért-nemzetéért oly sokszor szónokolt, a pozsonyi diéta épülete ma Szlovákia fővárosában (Bratislava) idegenkedik, mint ahogyan újdonsült északi szomszédunknál keresendő kedves pihenőhelye

Lasztóc (Lastovce) is, hol gyakran időzött barátja, Szemere Pál társaságában. Bús düledékű Huszt vára és Beregszász, az utolsó postakocsi-állomás, ahová levélért-újságért Csekéről beszerezett, jelenleg éppen Ukrajnái (Chust és Beregove néven), de tulajdonolta már Csehszlovákia és Szovjetunió is. Köpcseny (Kittsee), hol a diétára igyekvő Kölcsey utoljára (vagy visszafelé jövet először) lovat váltott, ma Ausztriában található. Legutolsó hazaútján, 1835. február 9-én egészen idáig kísérték a vele rokonszenvező és mellette tüntető országgyűlési ifjak. Előbb e szavakkal búcsúzott el az országos rendektől: „Jelszavaink valának: haza és haladás.” S mit hagytak meg nekünk Kölcsey egykori hazájából? Álmosdot, Debrecent, Pestet, Csekét... Az imént felsorolt emlékhelyekhez ma öt országba kell elzarándokolnunk!

Atyámfia, ki e sorokat olvasod! Ha teheted, menj el egyszer Csekébe (lehetőleg házad népével, barátaiddal vagy tanítványaiddal), a magyar kultúra napjának országos nyitórendezvényére, mert a Himnuszt elénekelni annak születése helyén, Kölcsey sírjánál, hazai és határon túli magyarokkal, életed egyik legszebb élménye lesz.

2014

XXV.

Ady és a nagy Cethal

Sziláglompért nevét Pap Gábor művészettörténész egyik magyarságismereti előadásán hallottam először, valamikor a nyolcvanas évek elején. Ő hívta fel figyelmünket a partiumi település gyönyörű kazettás mennyezetű templomára. Irodalmi tanulmányaimból is ismerősen csengett a név – itt éltek Ady Endre apai nagyszülei.

Partiumi-erdélyi utazásaim során – pedig az elmúlt fél évszázadban jártam-keltem ott eleget! – egyszer sem sikerült felkeresnem, mert vagy nem találtam meg a hazai térképeken, vagy a román nevére (Lompirt) nem figyeltem fel. Két évvel ezelőtt igazított végre útba Nagykárolyból Zilahra menet a Wesselényi református kollégium fiatal vallástanára, s ezen örvendezve, mindjárt le is tértünk a főútról, Sarmaság után rögtön jobbra, hogy néhány perc múlva már a parókia ajtaján kopogtassunk. Szőnyi Levente nagytiszteletű úr (azóta már esperes!) derekasan állta a kérdézáport, melyet hírtelen rázúdítottam. Máskor is jártam már ott azóta, megkapva tőle a templom kulcsát, hogy korlátlan ideig s kedvemre gyönyörködhessek kultúránk e gyönyörű ékszerdobozában. Mint alább majd kiderül, nem véletlenül kedvelte Bandi úrfi éppen

e templomot! Ha meglátogatta a szemközti Ady-portát – az oral history szerint – gyakran tért be ide is, s órákra bezárkózva hangosan énekelt, vagy perlekedett az Úrral. Ott-jártam után több verse került új megvilágításba, legjobban A nagy Cethalhoz című, mert azt addig egyáltalán nem értettem.

Lompértot 1321-től említik az írások. Első önálló temploma a XV. század második felében épült (egy ideig Ilosva filiája volt, később önállósult). Az 1777-es nagy tűzvészben leégett, a fél faluval együtt, de már ugyanazon évben újat építettek, részben felhasználva a régi templom maradványait is. Berendezési tárgyai közül a legértékesebb, művelődéstörténeti szempontból a legizgalmasabb faragott kőszószéke és kazettás mennyezete. Miattuk emelkedik ki még a híresebbnél híresebb erdélyi és partiumi református templomok közül is! E templomban mutatható be talán legkézzelfoghatóbban a magyar népi műveltség két ágból – keresztény és szkíta-típusú – eredése (eredeztetése) majd egybeolvadása.

A 171 kazettából álló mennyezet alakos képei jobbára ószöveségi ihletésűek (Ádám és Éva, Noé bárkája, Ábrahám ígérete, Jákob lajtorjája stb.) vagy a népi vallásosság köréből való (pl. a szerencse asszonya, a jó és a rossz szerencsekereke), de megjelenik köztük a református templomok ismert jelképe, a fiókáit önnön vérével tápláló pelikán vagy az újjáéledő Főnix is (gondoljunk csak a tűzvész után újjáépülő Lompérra!). Állat (páva, daru, strucc, szamár, krokodil)- és növényábrázolások sokaságában gyönyörködhetünk! Ezek közül több is a szkíta típusú, más megfogalmazásban az íjlesztő népek

asztrálmítoszi örökségére (a Zodiákusra) utal – ilyen pl. a „kétfejű sas”, ami mindig a Kos havának jele, az önmaga farkába harapó sárkánykígyó (Bak), a Halak, az Oroszlán, a Ló (Európában a Nyilas), s újra idézhető itt is Noé bárkája, vagy a Pelikán, mint egy-egy hónap emblematisztikus megjelenítői. Teljesen lenyűgözik a szemlélőt a kőszószerk színes sárkányfejes faragványai is! Ezekhez megszólalásig hasonlót láthatunk legutóbb a Budapesten, majd Debrecenben bemutatott szkíta aranykincsek között...

S ami számomra az egyik legnagyobb reveláció: a bibliai Jónás-téma többszöri megjelenítése. Jónás majd minden kazettás mennyezetű templomban szerepel, de itt négyszer is! Kettőn, ahogyan azt másutt már megszoktuk, a cethal szájában látható, két különböző (!) alakban megjelenítve (egy harmadikon még a bárka mélyén alszik, egy negyediken pedig tököndák alatt fekszik).

Figyelmünket azonban egyre inkább maga a cethal köti le, mert az egyik kazettán olyan képjel látható, mely a sztyeppeövezetben egészen az ural-altáji népekig vezet vissza bennünket: a Földgolyóbist (s hogy tévedés ne essék, ez oda is van írva) négy cethal tartja a hátán! A Bibliában ennek nincs nyoma, viszont a szakirodalom szerint az ural-altáji népek hiedelmeiben teljesen közismert. Lükő Gábor így ír róla A magyar lélek formái című könyvében: „Az öregek tudomása szerint a föld víz tetején úszik, s cethalak tartják a hátukon. Néhol úgy tudják, hogy csak egy cethal van a föld alatt, másutt három, sőt négy cethalról is tudnak. A földrengést a cethalnak tulaj-

donítják. Ha elfárad a cethal és másik oldalára fordul, ettől reng a föld. A világnak akkor lesz vége, ha elpusztulnak a cethalak.” (Exodus, Bp. 1942., 58. o.).

Ady ezt az ősi halszimbólumot látta, láthatta oly gyakran a szilágylompéрти templomban, s ha újraolvassuk versét, most már minden világos lesz számunkra: „Óh Istenünk, borzasztó Cethal, / Sorsunk mi lesz: ezer világnak? / Roppant hátadon táncolunk mi, / Óh, ne mozogj, síkos a hátad. // Csúszós a hátad, mellyel tartod / Lelkünket és a mindenséget. / S én csak két rossz, táncoló lábat / S reszkető szívet adok néked. // Sok félelmemet vedd el értük, / Melyek velőimbe befújnak. / Mutasd meg, hogy nem vagy keresztyén, / Nem vagy zsidó: rettentő Úr vagy. // Végy engem hátad közepére, / Hogy két gyöngye lábam megálljon, / Hogy a szívem ne verje mellem, / Hogy néha rámszálljon az álom. // Vagy dobj le egyszer s mindörökre, / Ne táncolj, lógj, ne tréfálj mindig. / Nem bírom s holt csillagaid már / Nyúgodt fényük arcomra hintik.” (A nagy Cethalhoz, Az Illés szekerén, 1908.)

Az idén 235 éves kazettás mennyezet alkotója (Asztalos Budai Sámuel), a kőszószek faragója (Asztalos Budai András) és a költő Ady még otthonosan mozogtak e műveltségben, s anyanyelvi szinten beszéltek azt. Mi már...

2013

XXVI.

A visszabozott zászló

Ady Endrére emlékezünk most, születésének 135. évfordulóján, meglehetősen rendhagyó módon – félretéve az irodalmi kánont is – elsősorban arról, ami a tankönyvekből kimaradt.

Szülfőfaluja, Érmindszent Édest és a család fészek-melegét jelentette, meghatározóbb volt azonban számára a hepehupás vén Szilágy, mert az volt igazi felnevelője, s onnan röppent föl a magyar irodalom egére. Falujáról így ír: „Mindszentnek hívják hasztalan,... / S itt, jaj, átkos, fojtó az élet.” (Séta bölcsőhelyem körül). E sorok sem tükröznek valami derűs tájélményt: „Az Ér nagy, álmos, furcsa árok, / Pocsolyás víz, sás, káka lakják” (Az Értől az Óceánig). S milyen emlék fűzi a közeli Nagykárolyhoz, ahol a piarista gimnázium alsó osztályai-ba járt?: a „legszőrnyűbb diákéveim”. Ráadásul itt betegszik meg először, mégpedig életre szólóan. Egy lápszéli téli sikankozáskor beszakad alatta a jég, meghűl, későn kezdik gyógyítani, s még felnőttkorban is érzi majd lábában-derekában a bajt.

A gimnázium negyedik osztályának elvégzése után kerül Zilahra, a híres református kollégiumba, élete azon szakaszában,

mikor talán legérzékenyebb és legfogékonyabb a lélek. 1892-ben Lajos öccsét az első, őt pedig az ötödik osztályba íratják szülei. A lehető legjobb helyre került! Zilah ekkora lett – Somlyót lekörözve – a Szilágyság „fővárosa”, ambiciózus megyei vezetőkkel, '48-as alispánnal, Kossuth-rajongó iparosokkal, tudós kollégiumi tanárokkal. A zilahi négy esztendő Ady egyik legmeghatározóbb életélménye. Később is talán csak Párizsról ír oly szeretettel, mint az „ősi Scholá”-ról meg a városról, a „vidám pince-katlan”-ról. Jó tanuló volt, csupán a matematika okozott némi nehézséget számára (Berényi tanár úr nevét bizony nem foglalta imáiba!). Magyarra eleinte Petri Mór tanította, mégis inkább Both Istvánt emlegeti később meg Kerekes Ernőt, aki a műfordításokra irányította figyelmét. Legnagyobb hatással azonban a sokoldalú, tudós tanár, Kincs Gyula (1859-1915) volt rá, mégpedig egy életre meghatározóan.

Külön tanulmányt érdemelne Kincs személyisége! Kitűnő történelem-földrajz szakos diplomája mellé megszerzi a görög-latin oklevelet is, hogy elnyerhesse a zilahi katedrát. De ha kell, matematikát is tanít. Rendbe teszi a kollégium kusza pénzügyeit, az elhanyagolt könyvtárat modern katalógusrendszerbe szervezi; tehetséggondozó, egyleteket alapító... és a Szilágyság című újság szerkesztője. Bandi tanára (nem pedig igazgatója, mint ahogyan az a tankönyvekben szerepel, hiszen csak Ady érettségije után választják meg e tisztségbe), s ő közli első szárnypróbálgatásait is. „Te béráltál meg, kis, vidéki lapod, / Hogy poéta lettem.” – írja később a Vén diák üdvözlője című versében. Édesanyja mellett Kincs Gyula volt

az a személy, akivel soha nem civakodott, s akivel élete végéig bensőséges viszonyban volt. De Kincs rajta tartotta a szemét felfedezettjén akkor is, amikor bántották, akkor is, amikor bajba került, vagy amikor kellett egy kis segítség. Talán a legjobb példa erre Ady első párizsi útjának megszervezése és – ahogyan azt ma mondanák – „menedzselése”. Liberális irodalomtörténészek szeretik hangsúlyozni, hogy szerelme és műzsája, Diósyné Brüll Adél révén, az ő segítségével jutott ki Párizsba – mint valami selyemfiú. Holott Kincs és köre már évek óta szorgalmazta, hogy lásson világot s menjen Nyugatra. (Hogy végül a költő Párizs mellett döntött, abban Léda szerepe elvitathatatlan.) Kincs Gyula szívósan lobbizik érdekében a vármegyénél, támogatja kérvényét, rávesz több befolyásos embert a megyeházán, hogy egyengessék útját, s hogy a vármegye szavazzon meg számára egy jelentősebb összeget a 3%-os kulturális adóból a párizsi út támogatására. Végül négyszáz koronát szavaznak meg, amit Kincs még megtold kétszázal a Szilágy nevében azzal, hogy ennek fejében majd Ady cikkeket küld a lapnak. Elmegy Érmindszentre s eléri, hogy Ady Lőrinc hozzátegyen még ugyanennyit. E nagy tekintélyű vidéki tanár azt is kieszközölte, hogy egy pesti újság tudósítójának szegődtesse. Nem kitartott selyemfiúként indult hát a „szép ámulások szent városába” (A Gare de l’Est-en), hanem 800 korona ösztöndíjjal, ami akkoriban szép summának számított, zsebében a Budapesti Napló szerződésével és egy egész Európára szóló újságírói vasúti jeggyel. Ady aztán Párizsban ledolgozta ezen adományokat, önméltó buzgalommal írt, napi rendszerességgel küldte cikkeit Pestre, s mindhalálig kitartott a Szilágy/Szilágyság mellett is.

Idővel kapcsolata Kincs Gyulával férfibarátsággá mélyült. Tizenhét verset írt vagy ajánlott neki – köztük olyan kiemelkedő műveket, mint A Tisza-parton, a Fölszállott a páva, Az Értől az Óceánig, Az Illés szekeren, a Vén diák üdvözlője vagy az Üzenet egykori iskolámba. Ha kedves tanárát bántották, netán félre akarták állítani, mint az történt 1912 májusában, az Országos Református Tanár Egyesület zilahi közgyűlésén, Ady személyes jelenléttel tüntetett mellette – ez alkalomra írta pl. A visszahozott zászló című versét, melyet fel is olvasott a helybéli vigadóban. „Kincs Gyula bátyámnak, akinek már az sem árthat, ha Ady Endre nevű volt diákja nagyon szereti, hoztam vissza ezt a zászlót.” Temetésén, 1916. január 3-án pedig a visszaemlékezők szerint zokogva mondta: „Elvesztettem az apámat! Ő volt az én apám!” Koszorújára is ezt íratta: APÁNK VOLT. BANDI ÉS BERTUSKA.

2012

XXVII.

„Mint Máté tehene az útban”

Mikor csak tehetem, mindig ajánlom barátaimnak, tanítványaimnak, hogy a trianoni határ szatmári túloldalán járva keressék fel Börvelyt is, mert bizony több figyelmet érdemel ez a település. Gyermekkorom szünideit rendszerint itt töltöttem, anyai-apai nagyszülőknél nyaralva, s már akkor megcsodáltam a temető különleges, addig másutt még nem látott fejfáit.

„Ez a tájék Magyarország dagasztó tekenője” – írta Ady Móricz Zsigmond című cikkében a Nyugatban, 1909-ben. Megállapítása hatványozottan érvényes településünkre. Az egykori Ecsedi-láp szélén, a Kraszna mentén elterülő falu lakosait különböző tájakról sodorta ide a történelem. A környékbeli őstelepes, reformált magyarok és a Mária Terézia uralkodása alatt több éhínséget is átélt, ezért a termékenyebb Alföldre szívesen kijövő, ugyancsak református székely atyafiak két-száz év alatt lassan „egybedagasztódtak”.

A környékén nincsenek hegyek vagy nagy erdőségek, s mégis, milyen szép faragások, mives famunkák találhatók ma is itt! Ha benézünk régebbi portákra, érdekes tornácoszlopokat, könyöklőket, tulipándíszes deszkamunkákkal kerített, lécrácsolatú verandákat láthatunk.

Már a XIX. századi források is sajátos településként említik, elsősorban egyedi viselete, szokásai és nyelvjárása miatt. Nem véletlenül gyűjtött itt népmeséket, népdalokat Móricz Zsigmond sem 1905-ben. Kint, a temetőben pedig szűkebb pátriájára emlékeztető, jellegzetes csónak alakú fejfákra lelt. Annak nincs nyoma, hogy az ember alakú, vagy – ahogyan a helyiek mondják – gombos fejfák felkeltették volna érdeklődését. Íróember lévén felfigyelt viszont a tréfás sírfeliratokra, s egyiket („Itt helybe, Börvelybe / Lepett meg az örök álom, / Ezzel magamat ajánlom.”) később fel is használta a Pipacsok a tengeren című regényében. Több környékbeli település tréfás sírfeliratait Derecskey Imre gyűjti majd össze, s jelenti meg 1919-ben az Est című lapban.

E feliratok – ha voltak egyáltalán, mert némely kutatók állítják, hogy többségük csak szájhagyomány útján terjedt – már rég az enyészetéi, azonban ősi örökségünk (talán még Belső-Ázsiából származó!) utolsó hírmondóiként ma is szép számban állnak itt olyan ember alakú fejfák, melyek valaha általánosak voltak a magyarság szállásterületein. Fejrészüik valóban emberfej nagyságú és mivesen megmunkált. E fejfák legrészletesebb leírásával Morvay Péter foglalkozott, bárki elolvashatja az Ethnographiában (1958., 69.évf., 53-69.oldal).

A továbbiakban olyan összefüggésekre szeretnék rámutatni, melyekről nevezett kutatók nem szóltak, mert vagy nem figyelték fel rá, vagy nem tartották fontosnak. A Kárpát-hazában még fellelhető gombos fejfákról többségük úgy vélekedik, hogy az törökkori képződmény. E fejfák létét arra a szo-

kásra vezetik vissza, hogy egykor a csatában vagy párviadalban elesettek fejét levágták, kopjára tűzték, majd temetéskor ezt szúrták a hanthoz sírjelül. Vélekedésük helytállónak tűnik, hiszen Székelyföldtől a Rábaközig férfi sírokon valóban sok helyütt láthatunk ilyeneket. Nemrégiben, a Szilágyságban járva, Sarmaságon magam is lefényképezhettem még pár tucatot. A börvelyi temető azonban kilóg a sorból, itt ugyanis az ember alakú fejfa a női sírokat jelöli – a férfiaké csónak alakú! Ezek a gombos fejfák ráadásul vastagabbak is, mint a másutt láthatók. Tájolásuk és – házaspárok esetén – egymás mellé helyezésük rendje is honfoglalás korabeli, vagy még annál is régebbi. Hasonlóan Árpád-kori templomainkhoz meg a környék csónakfejfás temetőihez, e sírok mindegyike keletelt, azaz kelet-nyugati tájolású, s minden fejfa nyugatra néz

A börvelyi gombos fejfák női mivoltának bizonyításakor szólnunk kell még a házaspárok egymás mellé helyezésének rendjéről is. Ha odaállunk egy ilyen páros sír mellé, s a fejfákkal egy irányba nézünk, tapasztalhatjuk, hogy a nő fejfája mindig a férfitől jobbra áll. Az életben viszont, szakrális szituációkban (pl. esküvőn) ma is a baloldal a nőé. Még László Gyula mutatott rá bodrogyközi ásatásai során, honfoglalás-kori temetők vizsgálatakor ezen ősi temetési szokásra, vagyis a bal és a jobboldal felcserélésére.

Fentiekből még ma is sok minden visszaigazolható s bemutatható a börvelyi temetőben. Nem szabadna veszni hagyni, hiszen mint említettem, ezeréves örökségünkről van szó!

2012

XXVIII.

Kodály, a beszédművelő

Kitűnő zeneszerzőnkéről ma már kevesen tudják, hogy szenvedélyes beszédművelő volt. Felesége, Emma asszony olykor fedtte is ezért: „Ne lórincezzen már annyit!”. A tanár úr később említette is egyik nyelvművelő műsorában, hogy ő bizony „megigésedett”.

Idén Kodály Zoltán kettős évfordulóját ünnepeltük, ünnepeljük (130 éve, december 16-án született és 45 éve, március 6-án hunyt el), de most kivételesen nem a nagy zeneszerzőre, népdal-gyűjtőre, tudósra és zenepedagógusra emlékezünk, hanem a beszédművelőre! Éppen hetvenöt évvel ezelőtt, 1937-ben tartotta ugyanis a Mester első nagy formátumú, rádióban is elhangzó beszédét „A magyar kiejtés romlásáról”, melyet e tárgyban még három másik követett: 1938-ban a „Vessünk gátat kiejtésünk romlásának!”, majd 1941-ben kettő is a „Jó magyar kiejtés III. versenyének tanulságairól”. (Mind a négy megtalálható az életműsorozat Visszatekintés című kötetében, mely az összegyűjtött írásokat, beszédeket, nyilatkozatokat tartalmazza.)

Kodály – egykori tanára és szakvezetője Gombocz Zoltán nyomán haladva – hangsúlyosan foglalkozott beszédünk zenei

követelményeivel. Gombocz személye és szerepe meghatározó volt ifjúkorában, hiszen ő az, aki az Eötvös Kollégiumban a magyar-német szakos egyetemi hallgatót először figyelmeztette a hanglejtés sajátosságaira, s tőle tanulta azt is, hogyan lehet a hanglejtést kottával rögzíteni – emellett franciára, angolra és finnre is oktatta!

Miben látta Kodály hetvenöt évvel ezelőtt beszédünk romlásának okait?

1. Az idegen beolvadásban (e vélekedését Szekfű Gyula „A faji kérdés és a magyarság” című tanulmányára alapozta).

2. Az oktatás teljes hiányában. Mint mondta: „Végigjárhatjuk a tizenhat iskolát anélkül, hogy valaha figyelmeztetnének a hibás kiejtésre, s megmutatnák a jót. Sokan beszédbibával mennek végig az életen, holott fiatalukorukban könnyen leszokhattak volna róla.”

3. Az előzőből következően: „a fórumot ellepik a rosszul beszélők. Tehetik, mert elhalványul az érzék, nincs kritika, nincs kötelező irodalmi kiejtés. A jól beszélők sokan félreálltak, nem kis részben a pár évtizede dübögő kontraszelekció miatt”.

4. Az idegen nyelvek térhódításában: „Mindenki, aki kénytelen foglalkozásánál vagy körülményeinél fogva idegen nyelveken olvasni és beszélni, naponta érzi, hogy nemcsak magyar nyelvérzékét, hanem kiejtését is veszélyezteti. ... Mennél gyakrabban és sikeresebben állítjuk át beszélő szerveinket idegen nyelvre, annál több kárát vallja magyar kiejtésünk”.

5. A rengeteg idegenről fordított zenés színműben, operettben, kabaréban: „Az ezekben lépten-nyomon ott éktelenkedő hamis hangszűly, a nyelv természetes dallamával ellenkező dallamvonal bizonyos idő alatt kikezdi a legjobb magyar nyelvérzékét is...”

E tényezők mellett még sok egyébre (szószék, színház, gramofon, rádió) hivatkozik, melyek eredménye az a semleges, ízetlen és színtelen magyar kiejtés, mely művelt középosztályunkat jellemezte – akkor.

Első megállapítása, ami az idegen beolvadásra vonatkozik, ma már kevésbé érzékelhető, a többi azonban most is helytálló, érvényes. Kodály iménti felsorolása (szószék, színház, gramofon, rádió) tovább bővíthető a televízióval, a CD-vel a DVD-vel, a musical és a pop-rock különböző műfajaival.

A hivatkozott okok közül most csupán az oktatás hiányával foglalkozzunk – a mára vonatkoztatva!

Valaha minden iskolatípusban tanítottak beszédet Magyarországon. A középkorban a septem artes liberales (hét szabad művészet) egyik alaptárgya volt a retorika, s később is valamennyi katolikus és protestáns iskola művelte.

„A szó veszélyes fegyver, s van, aki fegyvertelen” – szól egy régi Illés-szám refrénje. Manapság bizony nagyon sok fegyvertelen ember van minálunk, pedig ebben a kommunikációra „kihegyezett” világban égetően szükségünk volna rá (elsősorban is a verbális kommunikációra). Mióta édesanyánktól

elsajátítottuk a beszéd alapjait, azóta bizony nem tanuljuk, járatlanok vagyunk használatában, ezért a gyakorlott szóforgatók – fiatalos szóhasználatával élve – könnyen megvezethetnek bennünket! Ma mindössze két felsőfokú intézménytípusban tanítanak hivatásszerűen beszédet: a hittudományi egyetemeken (már ott sem mindenütt!) meg a Színművészeti Egyetem színész fő-tanszakán. Sehol másutt! Bár, ha Kodály tanár úr feltámadna, még e helyeken is jócskán találna kifogásolni valót...

Tanár szakos hallgatók, leendő jogászok, köztisztviselők, szociális munkások stb. nem részesülnek ilyen kötelező képzésben! Tanító-és óvodapedagógus-képző főiskolákon is csak egy fokkal jobb a helyzet! Itt, beszédművelés címszó alatt, általában egy félévig, heti két órában tanítják, de ez is inkább elméleti oktatás, gyakorlatra már alig, egyéni foglalkozás-foglalkoztatásra pedig szinte egyáltalán nem jut idő. Gyakran nyelvhelyességi stúdiumokkal helyettesítik a tanárok. Hogy miért? Mert ők sem tanulták – hát honnan tudnák!?

Menjünk egy szinttel lejjebb! Középiskoláinkban a legújabb rendelkezések szerint már be lehet vezetni a retorika tanítását. De kik tanítják, kik tanítsák? „Retorikát taníthat minden olyan középiskolai tanár, aki egy, e célra szervezett tanfolyamot sikeresen elvégzett.” Ilyen tanfolyammal még nem találkoztam, ilyen tanfolyam meghirdetését, követelményrendszerét, óra-és vizsgatervét még nem láttam – bár, az is lehet, hogy csupán figyelmetlen, vagy végzetesen tájékozatlan vagyok.

Ennyit a magyar beszédtanítás helyzetéről – még lejjebb nem mennék...

Most, amikor Kodály Zoltán születésének 135. évfordulójára emlékezünk, szomorúan állapíthatjuk meg, hogy beszédbeli állapotunk rosszabb, mint hetvenöt évvel ezelőtt volt. Sok-sok szakszerű javaslata – már akkor is, nem különben az elmúlt évtizedekben – süket fülekre talált.

Mit tettek, mit tesznek ma az általa akkor megszólítottak: A Magyar Tudományos Akadémia, a közoktatásügyi, a honvédelmi miniszter, egyetemeink, főiskoláink, egyházaink s a rádió?

A fentiekből kihámozható.

2012

XXIX.

Magyarul!

Gyermekkoromban, a nagyecsed labdarúgó-csapat sok száz kiströccsöt látott törzsszurkolói még félig angolul, félig magyarul társalogtak a látottakról. Tacscról és kornerről beszéltek, s mindannyiunk kedvence volt a sziklaszilárd bekk meg az ördögösen cselező center. De így volt ez országszerte! Aztán történt valami. Sportújságíróink, mintha összebeszéltek volna, felcsaptak nyelvművelőnek, és elkezdtek magyarul írni-beszélni: bedobásról meg szögletről szóltak, a hátvéd és a középcsatár lett a csapat erőssége. S mit ad Isten, egy emberöltő alatt teljesen elfogadottá, általánossá lett a magyar sportszakszókincs! A vége felé már olyan nyelvi finomságokba is belebonyolódott Vitray meg Szepesi, hogy most a 'null' helyes-e vagy pedig a 'nulla'. A sportújságírókat azért zártam végképp szívembe, mert Trianonban elcsatolt városainkat változatlanul és következetesen eredeti néven nevezték: Kassa az Kassa volt és nem Kosice, Zilina helyett Zsolnát, Ruzomberok helyett Rózsahegy, Oradea helyett Nagyváradot, Rijeka helyett meg Fiumét mondtak s írtak akkor, amikor aktuális külügyminiszterünk (K. L.) a televízióban éppen így nyilatkozott: Most tárgyaltam Bratislavában. Nem a szomszéd népek „érzékenységre” voltak tekintettel, hanem olva-

sóikra, meg hallgatóikra. Sajnos, az említett újságíró-nemzedék tagjainak zöme rég visszavonult, vagy már az égi pályákról közvetít, csak – utolsó mohikánként – Novothny Zoltán tartja még magát.

Aztán jöttek az újak, akik a novi sadi Vojvodináról áradoztak, meg arról, hogy a debreceniek üdvöskéje a zalaui Silcotubhoz szerződött, s a Mihalovce egyik tehetséges kézilabdázóját Terézia Szöllősióvának hívják. A mégújabbak meg elkezdtek „külföldiül” szépelegni! A partjelző asszisztens lett, „Dzsudzsaák célja 5 gól, 8 assziszt”, a csapatok a final fourba kerülésért játszanak, vagy már a playoffban küzdenek. E sorok írása közben hallgatom az esti olimpiai közvetítést, melyben épp arról tájékoztatnak, hogy emberfórba került vízilabdacsapatunk, meg melegítenek a sprinterek. Ismét csak üdítő kivétel Novothny, aki két szám közt azon tűnődik, hogy a fejhallgatók világában ezeket a mostani kütyüket hogyan is kellene néven nevezni...

Kedves újságíró barátaim, s különösen a legifjabbak! Ha kérhetném, írjanak-beszéljenek ismét magyarul, mint tették azt szeretett eleik! S ha kezdetben nehezen menne, forduljanak bizalommal Zoli bácsihoz.

2012

XXX.

A papoknak beszédéről

„...meg nem értett hangokból semmi féle haszon nem származik.”

Kálvin ezen szavait sokszor citálják. Eredetileg az imádsággal, az imádkozással kapcsolatban nyilatkozott így, de az utókor s különösen világi értelmezői az anyanyelv használatának, az anyanyelvi műveltség fontosságának hangsúlyozásakor idézik leggyakrabban. Kevesebb szó esik viszont *magáról a beszédről*, a verbális kommunikációról. Most „álljunk meg egy szóra”, s nézzünk körül saját házunk táján! Mert rendkívül fontos az, *amit* mondunk az ige hirdetésben, imádságban és egyéb megnyilatkozásban, de legalább olyan fontos, *ahogyan* mondjuk azt. Utóbbival ma tán több gond van, mint valaha is volt, mert az elmúlt fél évszázadban szinte leszoktattak bennünket a helyes és magyaros beszédről. Valaha pedig a szónokok országa voltunk, mert minden iskolatípusban tantárgy volt, déd- és nagyszüleink elemi iskolai bizonyítványai is tanúsítják, hogy számukra még kötelező volt a beszéd- és értelemgyakorlatok. Ma mindössze két intézménytípusban tanítanak beszédet: hittudományi egyetemeken (már ott se mindenütt!) és színészkaron.

Sok templomban, gyülekezetrél fordultam meg már életem során – istentiszteleteken s közösségi alkalmakon is. Tapasztalataim, különösen az utóbbi években, eléggé lehangolóak. Lelkészeink, közszereplőink (zömében a fiatalabbak) beszéde gyakran érthetetlen: hadarnak vagy motyognak, magyartalanul intonálnak, helytelenül hangsúlyoznak, de nem ismerik a tempó- és ritmusváltás vagy a szünettartás szabályait sem. Pedig a beszélőnek mindenkor a hallgatva megértés elvét kell szem előtt tartania, hogy a hívek, a tanítványok s bárki, akihez szól, egyszeri hallás után tudja felfogni, amiről beszél. A verbális kommunikációt bizony tanulni kell, Atyámfia! – egyetemen, posztgraduális képzésben vagy öntevékenyen! Negyven éve foglalkozom beszédképzéssel (is), talán ezért vagyok érzékenyebb a „meg nem értett hangokra”.

2014

XXXI.

Ha fölszállott, röpjön is!

A Duna tévé igazi sikere volt 2012-ben a Fölszállott a páva vetélkedősorozata. Régóta vártunk már egy ilyen színvonalas, a magyar népi kultúra ének-, zene- és tánckincseit (no meg gyönyörű viseleteit!) bemutató, s az egész Kárpát-hazát szemlélő vállalkozásra. Nem lehet eléggé dicsérni a köztévé bátorságát sem, hiszen a sok külföldi tehetségkutató műsorutánczat helyett, végre saját értékeinkre fókuszált, csattanós választ adva egyben a kételkedőknek (nem lesz közönsége!) meg a fanyalgóknak is (autentikussal előállni, a világzene korában?), mert nézettségi csúcsokat döntött, s tömegeket ültetett a képernyők elé. Az új sorozat beharangozóját és az első válogatókat figyelve, idén talán még magasabbra tették azt a bizonyos mércét.

Ha jóval a tévés elődöntők előtt a dicséret mellett most bíráló szóval is élünk, azt a jobbítás szándékával tesszük. Mi volt, ami az első sorozatban nem nyerte el tetszésünket, de viszonylag könnyen ki lehetne küszöbölni, s mi az, amivel vagy amiben az idén tovább kellene lépni? Az előző sorozat élvezhetőségét gyakran tompították a show-elemek, letörölték egy-egy produkció hamvát, máskor elvették sava-borsát. A nézhetőséget sokszor inkább zavarta, mint segítette a sok csillogás-villogás.

Mintha nem bízott volna ,önmagában' a zenében, a táncban, az énekben a tévés stáb! Túl sok volt a háttérvetítés, a szájbárágós folklór (varrottások, faragások, hímzések váltakoztak dokumentum- és riportfotókkal meg különböző fényeffektusokkal), ráadásul megduplázódva, visszatükrözve a padlón. Különösen az első adásokra volt ez jellemző, később szelídült valamelyest a vizuális tobzódás. A zsűri dicsérte ugyan a fellépők stílusos és ízléses öltözetét, ők adáson kívül többször is megnézhettek, de az egyszeri néző, a sok villódzás közepette, egyszerűen nem láthatott jól. S nem láthatta a stúdióban helyet foglaló publikumot sem, csak valami arctalan massa sejlett fel időnként a sötétben. Igaz, a döntőn már felismerhető volt pár személyiség a protokollsorban, de a nép, az Isten adta, akkor sem. A műsorvezetők kedvesek, aranyosak, bohókásak voltak és megtettek mindent, amit egy show sikeréért tenni kell, de ez a műfaj szerintem mást igényel. Legyen a műsorvezető olyan személyiség (ha kettő van, akkor mindkettő), aki a jelenlévőket nemcsak megszólítani, hanem mozgósítani is tudja, például megénekelteni. Az sem volna szentségtörés, sőt, egyenesen kézenfekvő, ha valamely ismert népdalt együtt énekelné el a táblához kijövő szereplőgárda, a zsűri meg a közönség!

A már 60 évet vagy még több időt megélt korosztály még bizonyára emlékszik a mostani vetélkedő előfutárára, a Röpjön pávára. Akkor ott Vass Lajos, vagy ahogyan a gyerekszám elnevezte, a Páva bácsi minden adásban megénekelte a nézőket, s lebilincselő személyiségével, kisugárzásával elérte, hogy dalolt a fél ország. Ilyen személyiségek ma is vannak, egyikük, aki erre kiválóan alkalmas, most éppen a zsűritagok között ül.

Személy szerint szívesen látnám e szerepkörben Sebestyén Mártát, mert – de nem folytatom, mert róla mindenki tudja, hogy tudja, mit kellene tennie. Csak „ki kell onnan venni, s más földbe kell tenni”!

Érdemes hát elővenni az archívumból a Röpülj páva korábbi műsorait, s átemelni a mába olyan elemeket, melyek akkoriban naggyá tették. Tudom, az ántivilágban csak egy tévécsatorna volt, meg az amatőrmozgalom fénykorában könnyű volt pávaköröket szervezni, de: nem szükséges újra meg újra felfedezni a spanyolviaszt!

S ha már a tiszteletre méltó zsűrit fentebb szóba hoztam: Le a kalappal előttük, tudásuk egyszerűen lebilincselő (tán még azt is tudják, hogy a nagyecsed i Murguly Laji, a szatmári verbunk filmfelvételekor, befejezésékképpen miért poccentette meg csizmája orrát). De tisztelettel kérem, figyeljenek az elődökre meg az utódok érzékenységére is! Ugyan a Röpülj páva szülőatyja Lengyelfy Miklós szerkesztő volt, elismerés érte, de ahogyan ma mondanák, a vetélkedő arca mégiscsak Vass Lajos lett, immár örök időre. A Felszállott a páva egyik elődöntője éppen halálának 20. évfordulójára esett, mint ahogyan a döntő december 15-én tartatott, egy nappal Kodály Zoltán születésének 130. évfordulója előtt. S mindkét esemény említés nélkül maradt! A nagy elődökre való méltó és helyénvaló emlékezés is a vetélkedő reprezentációjához tartozik, hiszen a pávasok mindegyike valamikor, valahol kettejük köpönyegéből bújt elő.

2014

XXXII.

Tűzgyújtással, pásztormiatyánkkal ünnepelők

Csak jöttek, csak jöttek a népek, ki lóháton, ki autón, gyalog, hintón vagy ekhósszekéren! Napkeltétől napszálltáig mozgásban volt a Hortobágy e máskor oly nyugodt szeglete, a Balmazújvárost Tiszacsegével összekötő út közelében, nem messze a „nádas kaputól”. Vókonya pusztán, augusztus 26-án, vasárnap országos pásztortalálkozóra gyűltek egybe az érintettek, mégpedig a tizedikre. A korszellemet figyelembe véve biofőzőversenyt is rendeztek! (Mi másból is főzhetett egykor a pásztor, tűnődik a krónikás e látszólag furcsa társításon, mint abból, amit a természet adott...)

A találkozót nem kürtölte világgá a média, nem is telepedett rá konzumenturizmus, mert ezt a pásztorok maguknak rendezték – és a hasonszőrűeknek. Jöttek is csikósok, gulyások, juhászok, meg kondások a Kárpát-haza legeldugottabb szegleteiből, Gömörtől Erdélyig, Bánáttól Kárpátaljáig meg kishazánk minden említésre méltó pusztájáról. A hívó szóra tiszteletüket tették a pásztortársadalom megbecsült, bizalmi emberei is, meg a zenével, táncsal, népművészettel foglalkozók, s természetesen nem hiányozhattak a számukra évszázadok óta nélkülözhetetlen kézmű-

vesek, kalaposok, bőrsők, késesek, szarusok, kovácsok, rézművesek, teknővájók, fazekasok és kádárok sem. Nincs az a magyar viselettörténettel foglalkozó, aki ne csettintett volna a sok-sok autentikus (ahogy manapság illik ezt mondani) öltözet láttán!

A szervezés és lebonyolítás komótos nyugalommal zajlott, mindenki tudta s tette a dolgát. A házigazda, Rózsa Péter időnként megjelent valamelyik helyszínen, s akkor ott elkezdődött egy esemény, amikor meg elindult a pusztába, ki a hármaskúthoz, ment utána szépen a nép is.

Úgy déltájban, a főhelyre szólítottak minden pásztor. Ki-ki meg is jelent egy leánnyal vagy menyecskével az oldalán, méltósággal köszöntve a társakat. Elsőként, ahogyan az illik, eleikre gondoltak. Miközben a néhai Fekete bojtár, Sinka István verseit mondta egy kunsüveges férfiú, nagy tüzet rakva emlékeztek őseikre s a rég elporladtakra. Néhány pillanatra még az állatok is elcsendesedtek. Az égi és a földi tűz melege nemcsak a testet, de a lelkeket is átjárta.

Nemsokára, az úgy fertályórányira lévő hármaskútnál újabb szertartás következett: a Hortobágy örökös pásztora cím átadása azoknak, akiket erre méltónak ítelt a pásztortársadalom. S mivel ezen időre a közeli falvakban, városokban már véget ért a délelőtti istentisztelet – néhol úrvacsoraosztás is volt –, újabb népek jöttek, s az eseményre megérkeztek a hivatalosság képviselői is. A pásztormiatyánkot, a „Kiszáradt a tóbul mind a sár, mind a víz” kezdetű záróéneket már együtt énekelte kisbojtártól a polgármesterig mindenki.

Az „otthon” maradottak sokféle földi jóval várták az éhes és a sztyepei forróságtól tikkadt gyülekezetet. A krónikás is el-tette tollát meg fényképező masináját, s letelepedett az első hívogató bográcshoz.

Hazafelé készülődve látta csak, hogy a tanyatetőhöz tűzött kasza pengéjén milyen élesen tükröződik vissza a fény.

2012

XXXIII.

Egy mondat
– *Makoldi Sándor képéhez*

Ezeréves ősi nyelven, ezeréves ősi jellel, az Úr kétezredik esztendejében, Vízkereszt napján jó üzeneted Sándor, hogy a Tejút csillagösvényén, eleink Világfáján, az Égigérő fán megérkezett hozzánk, mint ezer éve annyiszor, ismét megérkezett a Csodafiúszarvas, a Fényt Hozó, az Igével Teremtő, a Megváltó Krisztus Úr, kinek lába nyomán élet fakad, s ezeréves ősi nyelven, ezeréves ősi jellel, így „korszerűtlenül”, már-már a regösök csacska énekével üzened, hogy mi, a Csodaszarvas népe még mindig élünk és vagyunk, megfogyatkozva bár, s hogy csüggedésre nincs okunk, hogy újabb reményteljes évezred vár reánk, mert nekünk nemcsak hitünk, de küldetésünk is van e világban, keresztényként és magyarként, ezeréves ősi nyelven, ezeréves ősi jellel s bizodalommal üzeni a képed Sándor – remélem, így léssen.

2000

TARTALOM

	<i>Előszó</i>	5				
I.	<i>Damaszkuszi sztráda</i>	9		XVIII.	<i>Legszentebb hagyományunk: a szabadság szeretete</i>	76
II.	<i>Ünneprontók</i>	12		XIX.	<i>A székelemek Holdja</i>	80
III.	<i>Szárnyati Géza</i>	15		XX.	<i>Magyarul, a végeken</i>	84
IV.	<i>A nagymama töltött káposztája</i> ...	19		XXI.	<i>Magyarok a vitrinben</i>	88
V.	<i>Eszti néni meg a rózsze</i>	23		XXII.	<i>Szobrok, szentek bonfoglalása</i>	93
VI.	<i>Zászlóbontás, túl a gránicon</i>	26		XXIII.	<i>Meglopottak</i>	97
VII.	<i>Ott túl a rácson</i>	30		XXIV.	<i>Szent lelkesedéssel</i>	100
VIII.	<i>Lecsó, albérletben</i>	34		XXV.	<i>Ady és a nagy Cethal</i>	104
IX.	<i>Egy mázsa cukor</i>	38		XXVI.	<i>A visszahozott zászló</i>	109
X.	<i>A pék</i>	42		XXVII.	<i>„Mint Máté tehene az útban”</i>	114
XI.	<i>A szemüveg</i>	47		XXVIII.	<i>Kodály, a beszédművelő</i>	118
XII.	<i>Kilenc nadály</i>	49		XXIX.	<i>Magyarul!</i>	124
XIII.	<i>De rezgett a bokor...</i>	53		XXX.	<i>A papoknak beszédiről</i>	127
XIV.	<i>A hajólada</i>	57		XXXI.	<i>Ha fölszállott, röpködjön is!</i>	130
XV.	<i>Árpád vezér nyomában</i>	61		XXXII.	<i>Tűzgyújtással, páosztormiatyánkkal ünneplők</i> ...	134
XVI.	<i>Történelmünk útjain: Zemplénben, Ungban</i>	66		XXXIII.	<i>Egy mondat – Makoldi Sándor képébe</i>	138
XVII.	<i>Dobó sírja legyen nemzeti zarándokhely!</i>	72				

Ozsváth Sándor könyvei
megrendelhetők
közvetlen módon a kiadótól
levélben, e-mailben,
vagy telefonon.

© Ozsváth Sándor, 2014

Accordia kiadványszám: 489

Tájékozódás könyveinkről a kiadó honlapján:
www.accordiakiado.hu

ACCORDIA KIADÓ

Alapítás éve: 1998

1132 Budapest, Visegrádi u. 47.
(Alfa irodaház – bejárat: Victor Hugo u. 11–15.)
Telefon: (06-30) 212-0996, fax: (06-1) 239-2330
e-mail: drbalazstibor@gmail.com

FELELŐS KIADÓ: Dr. Balázs Tibor igazgató
FELELŐS SZERKESZTŐ: Dr. Bognár Stefánia

Nyomdai kivitelezés: Vareg Produkció (www.vareg.hu)

ISBN 978 615 5069 70 3